

Nr 16

Lagutskottets betänkande med anledning av propositionen 1975:12 med förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207), m. m. jämte motioner

I propositionen 1975:12 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att antaga i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
2. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
3. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar,
4. lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart,
5. lag om ändring i luftfartslagen (1957:297),
6. lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss,
7. lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport,
8. lag om ändring i byggningsbalken.

Motioner som behandlas i samband med propositionen redovisas på s. 17-19.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i skadeståndslagen. De nya reglerna gäller framför allt skadestånd vid personskada.

Reglerna innebär bl. a. att ersättning för förlorad inkomst till den som har skadats skall bättre än förut motsvara den verkliga inkomstförlusten. När skadeståndet bestäms skall man beakta alla omständigheter som kan inverka på den skadades möjligheter att arbeta. Man skall alltså inte bara se till skadans medicinska utveckling utan också ta hänsyn till den skadades personliga förhållanden av olika slag, t. ex. ålder, bosättning, utbildning och tidigare yrke.

Om den skadade avlider, skall de som har försörjts av honom kunna få skadestånd för förlorat underhåll. Sådant skadestånd skall kunna utgå inte bara till personer som den avlidne enligt lag var skyldig att försörja utan också till andra som var beroende av honom för sin försörjning.

Regler införs också om i vilka fall ersättning för inkomstförlust och förlust av underhåll skall minskas på grund av försäkringsersättningar och andra förmåner som utgår på grund av skadan. Vidare föreslås regler om omprövning av skadestånd, om väsentligt ändrade förhållanden skulle inträffa.

Liksom f. n. skall skadestånd kunna jämkas på grund av den skadelidandes medvållande. Vid personskada skall dock jämkning inte kunna ske annat än i rena undantagsfall, nämligen om den skadelidande har medverkat uppsåtligt eller grovt vårdslöst.

I propositionen föreslås slutligen en regel om jämkning av skadestånd som är oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige. Vid en sådan nedsättning skall man emellertid också beakta den skadades behov av skadeståndet. En nedsättning av skadeståndsskyldigheten får inte gå så långt att resultatet blir oskäligt för den skadade.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1976.

Lagförslagen

De i propositionen framlagda lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till**Lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)**

Härigenom föreskrives i fråga om skadeståndslagen (1972:207)

dels att 5 kap. 8 och 9 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 3 kap. 6 §, 5 kap. 1–7 §§ och rubriken till 5 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 1 kap. 3 § och 2 kap. 5 §, samt ett nytt kapitel, 6 kap., av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***1 KAP.****3 §**

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

2 KAP.**5 §**

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

3 KAP.**6 §**

Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och öv-

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Nuvarande lydelse

riga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Föreslagen lydelse

5 KAP.

*Gemensamma bestämmelser**Skadeståndets bestämmande*

1 §

Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

Skadestånd till den som har tillfogats personskada omfattar ersättning för

1. sjukvårdskostnad och andra utgifter,

2. inkomstförlust,

3. sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Ersättning för inkomstförlust motsvarar skillnaden mellan den inkomst som den skadelidande skulle ha kunnat uppbära, om han icke hade skadats, och den inkomst som han trots skadan har eller borde ha uppnått eller som han kan beräknas komma att uppnå genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till tidigare utbildning och verksamhet, omskolning eller annan liknande åtgärd samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter.

Med inkomstförlust likställes intrång i näringsverksamhet. Med inkomst likställes värdet av hushållsarbete i hemmet.

2 §

Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersätt-

Har personskada lett till döden, utgår ersättning för

Nuvarande lydelse

ning för läkararvode och annan kostnad till följd av skadan, för hinder eller förlust i den skadades näring, för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men.

Föreslagen lydelse

1. begravningskostnad och, i skäligen omfattning, annan kostnad till följd av dödsfallet,

2. förlust av underhåll.

Ersättning för förlust av underhåll tillkommer efterlevande som enligt lag hade rätt till underhåll av den avlidne eller som eljest var beroende av honom för sin försörjning, om underhåll utgick vid tiden för dödsfallet eller om det kan antagas att underhåll skulle ha kommit att utgå inom en nära framtid därefter. Förlusten ersättes i den omfattning som är skäligen med hänsyn till den efterlevandes förmåga och möjligheter att genom eget arbete eller eljest, på annat sätt än genom förmån som avses i 3 §, själv bidra till sin försörjning. Med underhåll likställes värdet av den avlidnes hushållsarbete i hemmet.

3 §

Den som enligt lag har rätt till underhåll av någon som har blivit dödad skall, om han till följd av dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll, av den som är skadeståndsskyldig med anledning av dödsfallet erhålla ersättning efter vad som finnes skäligen med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Ersättningen kan bestämmas att utgå på en gång eller på särskilda tider.

Vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll avräknas förmån som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till i form av

1. ersättning, som utgår på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring, eller annan likartad förmån,

2. sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal,

3. pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring,

4. periodisk ersättning som utgår på grund av sådan olycksfalls-

Nuvarande lydelse

Vid sakskada omfattar skadeståndet ersättning för sakens värde eller för reparationskostnad och värdeminskning, för annan kostnad till följd av skadan samt för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt.

Föreslagen lydelse

eller sjukförsäkring som har meddelats på grund av kollektivavtal.

I skälig omfattning avräknas även periodisk ersättning som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till på grund av annan olycksfalls- eller sjukförsäkring än som omfattas av första stycket.

4 §

Ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll fastställs i form av livränta eller engångsbelopp eller som livränta jämte engångsbelopp. Är ersättningen av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning, skall den utgå som livränta, om icke särskilda skäl talar däremot.

Fastställd livränta kan, om skäl föreligger, helt eller delvis utbytas mot engångsbelopp.

5 §

Ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll som utgår i form av livränta kan höjas eller sänkas, om i detta kapitel avsedda förhållanden som har legat till grund för ersättningens bestämmande väsentligt har ändrats. Har ersättningen fastställts i form av engångsbelopp, kan den skadelidande under samma förutsättning tillerkännas ytterligare ersättning.

Om ändring i skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet finns särskilda bestämmelser.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkta i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

7 §

För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

Skadestånd med anledning av sakskada omfattar ersättning för

1. sakens värde eller reparationskostnad och värdeminskning,
2. annan kostnad till följd av skadan,
3. inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet.

8 §

Vid tillämpning av denna lag skall med arbetstagare likställas värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring, de som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare samt de som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

9 §¹

Om ändring av skadeståndslivränta med anledning av förändringar i penningvärdet gäller särskilda föreskrifter.

¹ Senaste lydelse 1973:215.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 KAP.

Gemensamma bestämmelser

1 §

Skadestånd kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av personskada får dock jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av att någon har dödats kan även jämkas, om den avlidne uppsåtligen har medverkat till dödsfallet.

Jämkning av skadestånd enligt första stycket sker efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

2 §

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas.

3 §

Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4 §

*Vid tillämpning av denna lag
likställes med arbetstagare*

*1. värnpliktig och annan som
fullgör i lag föreskriven tjänstgö-
ring,*

*2. den som under utbildning vid
skola eller vård i anstalt utför
arbete som till sin art liknar så-
dant som vanligen utföres av ar-
betstagare,*

*3. den som för annans räkning
eljest utför arbete under omstän-
digheter liknande dem som före-
kommer i anställningsförhållande.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till Lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1)

Härigenom föreskrives att 118, 190 och 198 §§ sjölagen (1891:35 s. 1)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

118 §

Bortfraktaren är ansvarig för skada till följd av att godset går förlorat, skadas eller försenas medan det är i hans vård ombord eller iland, om han ej visar att varken fel eller försummelse av honom själv eller någon för vilken han svarar orsakat eller medverkat till skadan.

Bortfraktaren är ej ansvarig, om han visar att skadan beror av

a) fel eller försummelse, vartill befälhavaren, medlem av besättningen, lots eller annan, som utför arbete i fartygets tjänst, gjort sig skyldig vid navigeringen eller handhavandet av fartyget;

b) brand, som ej vållats genom fel eller försummelse av bortfraktaren själv;

c) fara eller olycka säregen för sjön;

d) naturhändelse;

e) krigshandling;

f) sjöröveri eller annan samhällsfientlig handling;

g) beslag eller annat ingripande av regering eller annan maktälgande eller rättslig handräckningsåtgärd;

h) karantän;

i) åtgärd eller underlåtenhet av avlastaren eller godsets ägare eller hans agent eller representant;

j) strejk, lockout eller annat avbrott eller hinder i arbetet, oavsett orsak och omfattning;

k) uppror eller oroligheter;

l) räddning av människoliv eller bärgning av fartyg eller gods eller försök därtill;

m) godsets dolda fel eller särskilda beskaffenhet eller inneboende brist;

n) bristfällig förpackning;

o) bristfällig eller oriktig märkning; eller

p) dold bristfällighet hos fartyget som ej kunnat upptäckas med tillbörlig omsorg.

Utan hinder av andra stycket är bortfraktaren ansvarig för skada som beror av att han eller någon för vilken han svarar brustit i tillbörlig omsorg att sätta fartyget i behörigt skick före resans början. Det åligger bortfraktaren att till sitt fredande från ansvarighet visa, att sådan omsorg iakttagits.

¹ Lagen omtryckt 1974:621.

Nuvarande lydelse

Om vållande på befraktarens sida medverkat till skadan, gäller *vad som är föreskrivet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207).*

Föreslagen lydelse

Om vållande på befraktarens sida medverkat till skadan, gäller *6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

190 §

Om vållande på passagerarens sida medverkat till skada, som avses i 188 eller 189 §, gäller *vad som är föreskrivet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen (1972:207).*

Om vållande på passagerarens sida medverkat till skada, som avses i 188 eller 189 §, gäller *6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

198 §

Krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare får väckas endast av passageraren eller dennes rättsinnehavare eller, vid dödsfall, den som har rätt till skadestånd enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207).

Krav på ersättning för personskada eller försening av passagerare får väckas endast av passageraren eller dennes rättsinnehavare eller, vid dödsfall, den som har rätt till skadestånd enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar

Härigenom föreskrives att 7 § lagen (1902:71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggningens innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare.

Föreslagen lydelse

7 §

Från ersättningsskyldighet, som i 4 § sägs, vare elektrisk anläggningens innehavare fri, där den, som skadan led, genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållade skadan, eller skadan var föranledd genom hans uraktlåtenhet att fullgöra honom jämlikt åtagande eller av annan grund åliggande skyldigheter emot den elektriska anläggningens ägare eller innehavare. *I fråga om personskada gäller dock 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

Var ägaren av skadad egendom jämlikt åtagande eller av annan grund pliktig att vidkännas den från anläggningen härrörande faran för skada å egendom, vare ändock till ersättning berättigad, där skadan föranleddes av vårdslöshet vid anläggningens utförande eller skötsel.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart

Härigenom föreskrives att 1 § lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

För skada, som i följd av luftfartygs begagnande i luftfart tillfogas person eller egendom, som icke befordras med luftfartyget, vare luftfartygets ägare ansvarig, ändå han ej är vållande till skadan.

Har den, som led skadan, genom eget vållande medverkat därtill, bestämme rätten, efter ty för varje fall prövas skäligt, om och i sådant fall till vilket belopp skadestånd skall utgå.

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, gäller 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).

Om atomskada gälla särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1968:52.

5 Förslag till Lag om ändring i luftfartslagen (1957:297)

Härigenom föreskrives att 9 kap. 21 § luftfartslagen (1957:297) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

21 §¹

Visar fraktföraren att den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, *skall ersättningen jämkas efter vad som prövas skäligt.*

Visar fraktföraren att den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, *gäller 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207).*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

¹ Senaste lydelse 1960:69.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss

dels att i 6, 12, 13 och 18 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 3 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Oljeskada ersättes av fartygets ägare, även om varken ägaren eller någon för vilken han svarar varit vållande till skadan. Utgöres den olycka som orsakade skadan av en serie händelser, åvilar ansvaret den som var ägare av fartyget vid den första av dessa händelser.

Ägaren är dock fri från ansvarighet om han visar att skadan

1. orsakats av krigshandling eller liknande handling under väpnad konflikt, inbördeskrig eller uppror eller av en naturhändelse av osedvanlig karaktär, som ej kunnat undvikas och vars följder ej kunnat förhindras, eller

2. i sin helhet vållats av tredje man med avsikt att orsaka skada, eller

3. i sin helhet orsakats genom fel eller försummelse av svensk eller utländsk myndighet vid fullgörandet av skyldighet att svara för underhåll av fyrar eller andra hjälpmedel för navigering.

I fråga om verkan av medvållande på den skadelidandes sida och om solidarisk ansvarighet för flera fartygsägare gäller 5 kap. 5 och 6 §§ skadeståndslagen (1972:207).

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, gäller 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207). I fråga om solidarisk ansvarighet för flera fartygsägare gäller 6 kap. 3 § samma lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport

Härigenom föreskrives att 39 § lagen (1974:610) om inrikes vägtransport skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

39 §

Har avsändare eller, såvitt angår befordran av tillfällig art, fraktförare ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt denna lag, kan skadeståndet jämkas, *om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligen betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.*

Första stycket äger motsvarande tillämpning när någon för vilken avsändaren eller fraktföraren svarar ådragit sig skadeståndsskyldighet.

Har avsändare eller, såvitt angår befordran av tillfällig art, fraktförare ådragit sig skadeståndsskyldighet enligt denna lag, kan skadeståndet jämkas *efter vad som föreskrives i 6 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207).*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

8 Förslag till

Lag om ändring i byggningsbalken

Härigenom föreskrives att 22 kap. 4 § byggningsbalken skall upphöra att gälla vid utgången av år 1975.

Motionsyrkanden

Utskottet har i samband med propositionen behandlat följande motioner.

I. de med anledning av propositionen väckta motionerna

A. 1975:1817 av herrar Boo (c) och Torwald (c) vari hemställs att riksdagen beslutar att 5 kap. 5 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) ges en sådan utformning, att i motionen nämnda grupper av skadelidande får sin livränta omprövad på det sätt och på de grunder som i motionen anförts.

B. 1975:1818 av herrar Fälldin m. fl. (c) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att uppdra åt regeringen att under innevarande år förelägga riksdagen förslag till tillägg i skadeståndslagen, syftande till ett ökat ansvarstagande från statens sida, så att den som vållats person- eller egendomsskada till följd av annans brottsliga gärning skall hållas skadeslös, och att regressregler utformas som möjliggör ett ökat hänsynstagande till de skadevållandes sociala rehabilitering i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att 3 kap. 6 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) skall ha följande som *motionärernas förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

3 KAP.

6 §

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Ersättning enligt 1 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

C. 1975:1820 av fru Kristensson m. fl. (m) vari hemställs att riksdagen beslutar

1. att andra stycket i 5 kap. 3 § förslaget till lag om ändring skadeståndslagen (1972:207) skall utgå ur lagtexten i enlighet med nedanstående som *motionärernas förslag* betecknade lydelse av lagrummet:

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

5 KAP.

3 §

Vid bestämmande --- (regeringens förslag) --- av kollektivavtal.

I skälig omfattning avräknas även periodisk ersättning som den skadelidande med anledning av förlusten har

rätt till på grund av annan olycksfalls- eller sjukförsäkring än som omfattas av första stycket.

2. att 6 kap. 2 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) skall ha följande som *motionärernas förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Motionärernas förslag

6 KAP.

2 §

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas.

Är skyldighet att utge skadestånd oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, kan skadeståndet jämkas efter vad som är skäligt.

Sålunda jämkat skadestånd kan höjas om i denna paragraf avsedda förhållanden, som har legat till grund för skadeståndets bestämmande, senast tio år från skaderegleringen väsentligt ändrats.

3. att hos regeringen hemställa att brottsskadeutredningen får tilläggsdirektiv rörande kompensation åt skadelidande, vars ekonomiska läge på ett obilligt sätt försämrats genom jämkning av skadestånd till följd av ekonomiska förhållanden på den skadevållandes sida.

D. 1975:1821 av herr Lindahl i Lidingö (s) vari hemställs att riksdagen beslutar att anhålla hos regeringen om sådan lagändring att skadestånd för inkomstförlust eller förlust av försörjare begränsas till tolv basbelopp per år.

II. de vid början av 1975 års riksmöte väckta fristående motionerna

A. 1975:104 av herr Börjesson i Falköping (c) vari – såvitt gäller punkterna 1 och 2 i motionens hemställan vilka utskottet behandlar i förevarande betänkande – hemställs att riksdagen i skrivelse till regeringen anhåller om utredning i syfte att få till stånd sådana kompletteringar av lagen

1. att utdömd livränta på grund av skadevållande i barnaåren inte skall följa vederbörande livet ut utan begränsas till exempelvis en tioårsperiod.

2. att i de fall då detta fortfarande förekommer samhället träder emellan och befriar den dömden från dessa åtaganden.

Det i motionens hemställan under punkten 3 upptagna yrkandet, som gäller viss individuell livränta, behandlar utskottet i betänkandet LU 1975:23.

B. 1975:726 av fru Karlsson (c) vari hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om förslag till åtgärder som gör det möjligt för den som drabbas av egendomsskada vållad av person som är intagen på vårdinrättning med landsting eller kommun som huvudman att erhålla ersättning.

C. 1975:1134 av herr Hörberg (fp) vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär

1. att staten såsom huvudman för sjukvård måtte överväga möjligheterna att retroaktivt tillämpa nu praktiserat system med ersättning till tidigare behandlingsskadade patienter eller att åtminstone bereda tidigare behandlingsskadade fri sjukvård för sin behandlingsskada, samt

2. att staten måtte stimulera övriga sjukvårdshuvudmän till liknande överväganden.

D. 1975:1142 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk) vari hemställs att riksdagen uttalar sig för och hos regeringen hemställer om förslag till lagstiftning som innebär

1. att principen "omvänd bevisföring" genomföres, innebärande att företag har att bevisa sig fri från skuld vid framställda skadeståndskrav,

2. att objektivt eller s. k. strikt skadeståndsansvar införes.

Utskottet

Inledning

Under 1950-talet påbörjades ett omfattande samnordiskt utredningsarbete med syfte att successivt reformera skadeståndslagstiftningen. För svensk rätts del utgör *skadeståndslagen (1972:207; SkL)*, som trädde i kraft den 1 juli 1972, det hittills mest betydelsefulla resultatet av detta reformarbete. I SkL har upptagits dels regler som motsvarar äldre rätts bestämmelser i 6 kap. i 1864 års strafflag, dels allmänna regler om principalansvar, och dels regler om stats och kommuns skadeståndsansvar.

SkL har karaktären av en ramlagstiftning. Detta kommer till uttryck i att lagen inte innefattar någon uttömmande reglering av den utomobligatoriska skadeståndsrätten. Vidare är lagens bestämmelser utformade som "generalklausuler", avsedda att kunna användas under vitt skiftande förhållanden.

Det förutsattes vid tillkomsten av SkL att lagen inte skulle bli bestående i sin nuvarande utformning under någon längre tid. Efter hand som det fortsatta reformarbetet på skadeståndsrättens område ger resultat i form av nya eller mer detaljerade skadeståndsregler av allmän natur har dessa avsetts komma att bli införlivade med SkL. Lagen har därför fått en teknisk uppbyggnad och utformning som är direkt avsedd att underlätta framtida lagändringar och göra det möjligt att vidta önskvärda ändringar utan större ingrepp i lagkomplexet.

I arbetet på skadeståndsrättens reformering och modernisering har turen nu kommit till frågor om ersättning för personskada, främst ersättning för framtida förlust av arbetsinkomst och förlust av försörjare. De regler om ersättning vid personskada som f. n. finns i SkL är mycket kortfattade och ger föga upplysning om vilka principer som skall iaktas vid skadeståndets bestämmande. De tar inte heller hänsyn till det funktionella samspelet mellan skadestånd och försäkring. Den kraftiga utbyggnad som skett av både den offentliga och den privata försäkringen har medfört att särskilt på personskadecområdet andra ersättningsformer än skadestånd kommit att spela en dominerande roll. Detta får i sin tur betydelse för skadeståndsrättens utformning, i det allt större krav ställs på en anpassning av skadestandsreglerna till ersättningsanordningar av försäkringsmässig art.

Propositionens förslag i denna del innebär i första hand en utbyggnad och konkretisering av de knapphändiga allmänna bestämmelser, som f. n. återfinns i skriven lag på personskaderättens område. Denna kodifiering innefattar samtidigt en anpassning av skadestandsreglerna till övriga ersättningsformer så att en samordning åstadkommes mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada.

Förutom nya bestämmelser om skadestånd vid personskada behandlar propositionen ytterligare en reformfråga som tagits upp särskilt på det nordiskalagstiftningsprogrammet, nämligen förslag till en allmän jämningsregel inom skadeståndsrätten. I gällande rätt finns det inte någon allmän jämningsregel, som kan tillämpas vid alla typer av skadeståndsskyldighet och för alla kategorier av ansvariga. Den föreslagna regeln, som således avses bli tillämplig på alla skadefall, syftar till att avhjälpa denna brist. Regeln går ut på att skadeståndet skall kunna jämkas till fördel för skadevällaren, om hans skyldighet att utge skadestånd är oskäligt betungande med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden. Även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall därvid beaktas.

Slutligen upptar propositionen förslag beträffande en fråga, som inte har direkt samband med det nordiska lagstiftningsprogrammet för den allmänna skadeståndsrättens reformering, nämligen upphävandet av en ålderdomlig skadestandsregel i 1734 års lag vilken gäller skadestånd vid veterinärmedicinsk behandling av djur (22 kap. 4 § byggningsbalken).

Till grund för propositionen ligger i första hand två betänkanden av skadeståndskommittén vilka sammanförts under behandlingen i justitiedepartementet till ett gemensamt lagförslag. Dessa kommittéförslag är dels betänkandet (SOU 1971:83) Skadestånd III med förslag till en allmän regel om jämkning av skadestånd m. m., dels betänkandet (SOU 1973:51) Skadestånd V med förslag till ändrade lagregler om skadestånd vid personskada m. m.

Båda betänkandena har remissbehandlats. I fråga om det förra betänkandet har i viss utsträckning delade meningar kommit till uttryck vid remissbehandlingen. De flesta remissinstanserna har dock anslutit sig till kom-

mitténs uppfattning att en generell möjlighet till jämkning av oskäligt betungande skadestånd bör införas i skadeståndsrätten och de har också i huvudsak godtagit den föreslagna regeln. Det senare kommittéförslaget har i sina huvuddrag tillstyrkts eller lämnats utan erinran av så gott som samtliga remissinstanser. Dessa har allmänt vitsordat behovet av nya regler på personskaderättens område och har i allt väsentligt delat de bedömningar som ligger till grund för de föreslagna bestämmelserna. Den remisskritik som i denna del förekommit avser i allmänhet detaljspörsmål av saklig eller redaktionell karaktär.

Förslaget om upphävande av den särskilda skadeståndsbestämmelsen vid veterinärmedicinsk behandling av djur har aktualiserats genom en skrivelse till justitiedepartementet i januari 1974 av lantbruksstyrelsen. Att bestämmelsen upphävs har genomgående tillstyrkts av de remissinstanser som hörts över skrivelsen.

Såsom tidigare nämnts har kommittéförslagen tillkommit efter nordiskt samarbete. Även vid ärendets behandling i justitiedepartementet har nordiska överläggningar ägt rum. Detta nordiska lagstiftningssamarbete har syftat till en så långt möjligt överensstämmande reglering i de fyra länderna och har också resulterat i förslag till nya regler i alla de fyra länderna (Island har inte deltagit i detta arbete). Full enighet har inte uppnåtts, men de framlagda förslagen uppvisar stora likheter. Beträffande frågan om en allmän jämkningsregel kan särskilt framhållas att vid överläggningarna med de övriga nordiska kommittéerna har principiell enighet nåtts om värdet av en sådan regel, men att dessa kommittéer med hänsyn till utformningen av sina direktiv åtminstone tills vidare inskränker sina förslag till att avse enbart jämkning av ansvar för personskada. Det norska kommittéförslaget har redan lett till lagstiftning, som trätt i kraft den 1 januari 1974.

Beträffande det huvudsakliga innehållet i propositionen hänvisar utskottet till den med början på s. 1 intagna redogörelsen. Utskottet kommer nedan att behandla lagförslagen i de delar som berörs av motionsyrkandena samt i övrigt i den mån förslagen givit anledning därtill. Redan inledningsvis vill utskottet dock framhålla att de med anledning av propositionen väckta motionsyrkanden som hänför sig till de nya reglerna om skadestånd vid personskada till övervägande del berör enskildheter i förslaget. I den mån man i motionerna uttalar sig rörande den för denna skadesektor föreslagna lagstiftningen i dess helhet uttalas tillfredsställelse över att frågorna om ersättning för personskada nu blir i huvudsak reglerade i skriven lag. Där emot har i motionerna – liksom vid remissbehandlingen – den förordade allmänna jämkningsregeln föranlett erinringar och kompletterande synpunkter av mer vittgående innebörd.

Beträffande propositionens förslag till utbyggnad av regelsystemet i SkL vill utskottet fästa uppmärksamheten på att de nya bestämmelserna inte innebär att lagen i berörda avseenden förlorar sin karaktär av ramlagstiftning. Det är också viktigt att hålla i minnet att SkL har denna karaktär, när

man skall bedöma enskildheter i det föreliggande förslaget liksom de motionsvis förordade lösningarna av vissa detaljfrågor. Utskottet vill därför erinra om att skadeståndsrätten hör till de rättsområden där rättstillämpningen i betydande utsträckning måste vila på grundsatser som ej kommit till uttryck i skriven lag, beroende bl. a. på att åtskilliga skadeståndsrättsliga begrepp är svåra att exakt bestämma i lagtext (t. ex. principerna om "adekvat kausalitet", om "direkt" och "indirekt" skada, om "samverkande skadeorsaker" och om "passiv identifikation"). Även i fortsättningen har man vid den praktiska tillämpningen av SkL att räkna med att ett stort antal frågor är avsedda att besvaras med utgångspunkt i sådana allmänt erkända grundsatser, vilka alltså kompletterar de bestämmelser som lagen innehåller. Utskottet vill vidare erinra om det ofrånkomliga i att man i en lag av SkL:s karaktär använder en mängd allmänt utformade begrepp och bestämmelser som när de skall tillämpas i konkreta fall måste utfyllas genom en tolkning med ledning av i första hand lagstiftningens förarbeten (t. ex. "vållande", "oskäligt betungande" och "handlingens beskaffenhet"). Utskottet vill beträffande lagtextens utformning härvidlag peka på de stora tekniska svårigheter det erbjuder att i skriven lag utforma allmängiltiga regler på ett så variationsrikt område som den utomobligatoriska skadeståndsrättens. Å ena sidan kan en abstrakt utformning av reglerna lätt få till följd att de blir så intetsägande att de ger föga ledning i de enskilda fallen, och då fyller de knappast någon funktion. Å andra sidan kan en ökad konkretisering av reglerna medföra att deras tillämpning i många situationer skulle leda till inte önskvärda resultat. Alltför konkret utformade bestämmelser på detta område skulle sannolikt också snart passeras av den tekniska, sociala och ekonomiska utvecklingen och framstå som otidsenliga. Utskottet vill därför understryka nödvändigheten av att den allmänna skadeståndsrättsliga lagstiftningen utformas så att den lämnar domstolarna, försäkringsbolagen och de inom försäkringssektorn verksamma rådgivande nämnderna ett ganska vidsträckt utrymme för att anpassa rättsutvecklingen till ändrade samhällsförhållanden.

Utskottet vill i detta inledande avsnitt till sist peka på att skadeståndskommittén fortsätter sitt arbete på en reformering av skadeståndsrätten. Sålunda återstår av kommitténs uppdrag frågorna om flera skadevållares ansvar och om försäkringsgivares regressrätt.

Begränsning av ersättningsnivån vid personskada

Stadgandet i 2 kap. 1 § SkL om skyldighet för den som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar personskada att ersätta skadan, såvida inte annat följer av lagen, innebär att för skadan skall regelmässigt utgå full ersättning. I SkL stadgas undantag från denna grundsats dels i 2 kap. 2 och 3 §§ beträffande vissa kategorier av skadeståndsskyldiga (barn, ungdom och psykiskt abnorma personer), dels i 3 kap. 6 § beträffande principalansvar och

det allmännas ansvar för fel och försummelse vid myndighetsutövning, och dels i 5 kap. 5 § som handlar om medvållande på den skadelidandes sida. Ett annat viktigt undantag är att principen om fullt ersättningsansvar inte längre gäller för arbetstagare såvitt gäller skador vållade i tjänsten (4 kap. 1 § SkL). Bortsett från dessa stadganden innehåller de nuvarande personskadebestämmelserna bara en inskränkning av någon betydelse i principen om 100-procentig täckning för skadan, och det är föreskriften i 5 kap. 3 § SkL om att efterlevandes skadestånd skall bestämmas med hänsyn till det underhåll som bedöms erforderligt för honom. Denna inskränkning har emellertid ganska liten betydelse i dagens rättstillämpning, och man kan därför säga att – bortsett från vissa av de ovannämnda reglerna om jämkning av skadestånd i vissa fall – 100-procentnivån i praktiken gäller över hela personskadecområdet.

Den grundläggande principen att skadeståndet skall täcka hela skadan innebär att stora skadeståndsbelopp kan bli aktuella vid personskada. I dagens praxis har kostnaderna för en personskada i flera fall närmat sig 1 milj. kr. Trots att några generella begränsningar inte finns i ersättningsnivån inom skadeståndsrätten, kan det dock antas att man i rättstillämpningen iakttar en viss restriktivitet när det gäller att döma ut skadestånd för mycket stora inkomstförluster. En gräns blir i skaderegleringen ibland det tillgängliga försäkringsbeloppet.

Propositionens förslag innebär inte någon ändring i fråga om principen att skadeståndet skall täcka hela skadan, i den mån inte ersättning utgår från andra ersättningsanordningar vars förmåner skall samordnas med skadeståndet. Enligt förslaget utmönstras i stället den nuvarande begränsningsregeln i 5 kap. 3 § SkL så att principen om full ersättning för liden skada slår igenom också beträffande skadestånd för förlust av underhåll.

Motionen 1975:1821 tar upp frågan om man bör införa en generell maximering av skadestånden vid personskada. Motionären anser att det finns anledning att begränsa skadestånd för inkomstförlust eller förlust av försörjare till förslagsvis 12 basbelopp (f. n. motsvarande en livränta om 108 000 kr. om året). Den som anser sin arbetsförmåga vara värd mer än så, bör vara hänvisad till att skydda sig genom egna olycksfalls- eller sjukförsäkringar, anser motionären. Som motivering för förslaget om införande av ett högsta tak för ersättningen vid personskada anförs i motionen i första hand att skadeståndsrätten på personskadecområdet i allt högre grad får karaktären av sociallagstiftning genom att reglerna alltmer utformas med sikte på att tillgodose socialt motiverade behov. Motionären pekar i sammanhanget bl. a. på propositionens förslag om att man i personskadefallen bör begränsa möjligheterna att jämka skadestånd på grund av medvållande från den skadelidandes sida till rena undantagsfall, nämligen om den skadelidande har medverkat uppsåtligt eller grovt vårdslöst. Ett ytterligare skäl för att införa en allmän begränsningsregel är de utredningssvårigheter som ofta gör sig påmind när det gäller att närmare fastställa compensationens

storlek vid mycket stora inkomstförluster, framhåller motionären.

Utskottet vill till en början peka på att en begränsning av ersättningsnivån vid inkomstförlust förekommer vid vissa ersättningsanordningar vid sidan av skadeståndsrätten och att detta kan sägas utgöra ett principiellt stöd för motionsyrkandet. Sålunda är t. ex. enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring den övre gränsen för årsinkomst av förvärvsarbete, som skall grunda rätt till sjukpenning, satt till 7,5 gånger det basbelopp som gäller vid ingången av året. En regel om begränsning av skadestånden på hög nivå skulle också kunna motiveras med att den som har mycket höga inkomster också torde ha resurser att i händelse av skada själv skydda sig mot bortfall av den översta delen av dessa inkomster.

Enligt utskottets mening kan emellertid vägande argument anföras mot den av motionären förordade begränsningsregeln. För det första vill utskottet peka på vissa tekniska komplikationer som regeln skulle ge upphov till. I och för sig är det möjligt att välja olika lösningar i sak för att åstadkomma en begränsning av ersättningsnivån vid inkomstförlust. Motionsförslaget syftar till en regel om en nettonivå, uttryckt i visst antal basbelopp, för själva skadeståndet. Såsom kommittén närmare utvecklat stämmer en sådan nettoregel inte med grundskyddets konstruktion enligt socialförsäkringen och skulle därför inte utgöra ett instrument som verkar i riktning mot en slutlig sammansmältning av socialförsäkring och skadestånd – ett resultat som kommittén betraktar som ett i och för sig eftersträfvansvärt framtidsmål. Nettoregeln ger nämligen en ram som vidgar sig allteftersom grundförmånerna växer i stället för den konstanta ram för den totala compensationen som sammansmältningen skulle kräva. En annan teknisk svaghet hos nettoregeln är att den får större effekt ju större del av den skadelidandes förlust som faller på skadeståndet. Den som inte har någon samordningsförmån alls – vilket kan vara fallet med t. ex. en utlänning – får kännning av regeln redan vid en inkomstförlust som något överstiger basbeloppstaket. Ju större samordningsförmånerna sedan är, desto högre inkomstförluster kan täckas utan någon reduktion. Nettoregeln skulle bl. a. till följd härav komma att gynna mindre svårt skadade på de allvarligt skadades bekostnad. Stötande orättvisor mellan grupper av skadelidande med olika allvarliga skador skulle visserligen i någon mån kunna undvikas genom att begränsningsregeln kompletteras med en avtrappning av maximinivån med hänsyn till arbetsoförmågans storlek. Men även med en sådan modifikation – som avsevärt komplicerar regeln – skulle slumpvisa resultat lätt uppkomma, även här sammanhängande med den betydelse för regelns praktiska effekt som samordningsförmånerna får.

Utskottet vill vidare fästa uppmärksamheten på att den i motionen förordade lösningen innebär att gränsen för skadeståndsskyldigheten sätts mycket högt. Att döma av tillgänglig statistik har emellertid så höga inkomstunderlag hittills varit mycket ovanliga i skaderegleringen. Som kommittén påvisat skulle en begränsningsregel på denna höga nivå medföra

så ringa vinst från samhällsekonomisk synpunkt att regeln från denna utgångspunkt knappast kan anses uppväga de tekniska komplikationer som den för med sig.

Utskottet vill också peka på att det under senare år börjat växa fram försäkringssystem i vilka skadeståndsrättens princip om 100-procentig täckning för skadan gjorts till huvudregel. Utskottet syftar här främst på de kollektivavtalsreglerade trygghetsförsäkringar som numera införts på stora delar av arbetsmarknaden. Om inte en motsvarande begränsningsregel skulle slå igenom i sådana försäkringssystem torde den av motionären förordade begränsningsregeln förlora större delen av sin praktiska betydelse.

Det avgörande argumentet mot den förordade bestämmelsen om att skadestånd för inkomstförlust eller förlust av försörjare skall begränsas till viss högsta nivå är emellertid enligt utskottets uppfattning att skadeståndsreglerna i själva verket utgör ett olämpligt instrument för att tillgodose sådana sociala rättvis- och jämlikhetssynpunkter som bär upp motionsförslaget. Det förefaller utskottet vara föga tilltalande om man slumpvis skulle sätta in inkomstutjämnande åtgärder just när en inkomsttagare drabbats av en allvarlig personskada som kanske förändrat hela hans livssituation. Liknande synpunkter gör sig gällande när en underhållsberättigad till följd av försörjarens död kommer att gå miste om underhåll som den avlidne har utgett under sin livstid. Såsom framhållits av föredragande statsrådet är skatte- reglerna bättre lämpade för att åstadkomma inkomstutjämnande effekter i samhället, eftersom de verkar generellt och dessutom drabbar medborgarna på ett likformigt sätt före och efter skadefallet. Utskottet ansluter sig därför till den standpunkt som statsrådet intagit, nämligen att en sådan begränsningsregel som nu diskuterats inte bör ställas upp inom skadeståndsrätten.

Med tanke på skadevållarens situation i hithörande fall vill utskottet avslutningsvis erinra om att den föreslagna allmänna jämningsregeln ger vissa möjligheter att begränsa verkligt stora skadestånd, t. ex. i situationer där försäkringsbeloppet inte räcker till.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:1821.

Omprövning av skadestånd för framtida inkomstförlust

Inom skadeståndsrätten gäller f. n. att man i normala fall inte kan åstadkomma någon framtida anpassning av skadeståndet till försämring eller förbättring i den skadelidandes tillstånd. Sedan ett skadestånd har fastställts av domstol genom ett lagakraftvunnet avgörande, kan det ändras endast på extraordinär väg, dvs. genom resning eller besvär över domvilla. I fråga om skadestånd som fastställts i form av livränta har dock i rättspraxis den skadelidande i vissa särskilda fall – nämligen då skadans omfattning inte har kunnat slutligt avgöras vid prövningstillfället – getts en möjlighet att i mån av behov få ersättningsfrågan omprövad vid domstol. Processtekniskt har detta lösts på det sättet att vid det första rättegångstillfället har i domen

tagits in ett förbehåll för den skadelidande om rätt att framdeles föra talan om ändring av livräntan. Förbehåll av detta slag torde framför allt komma till användning vid skador som drabbar barn och unga personer. I dessa fall kan det nämligen vid tiden för prövningen vara praktiskt taget omöjligt att bedöma de framtida skadeföljderna. Att döma av tillgängliga rättsfall kommer sådana förbehåll likväl ganska sällan till användning.

Beträffande skadestånd som bestämts i form av livränta sker i praktiken anpassningen till skadeutvecklingen i osäkra fall i stället så att livräntan fastställs att utgå för endast viss begränsad tid för att därefter åter prövas.

När ett skadestånd har fastställts på annat sätt än genom rättegång, dvs. när det grundar sig på en överenskommelse mellan den skadeståndsskyldige och den skadelidande, saknas normalt rättslig möjlighet att få till stånd en omprövning vid ändrade förhållanden i framtiden. Däremot förekommer det att försäkringsbolagen i sin skaderegleringspraxis medger vissa möjligheter till omprövning även av definitiv livränta, om skadan har undergått en väsentlig medicinsk försämring.

Beträffande skadestånd som fastställts i form av engångsbelopp uppkommer av naturliga skäl mera sällan behov av en omprövning av ersättningsnivån. I tillgänglig rättspraxis saknas helt exempel på domar i vilka förbehåll intagits om sådan omprövningsrätt. Däremot har det ibland i försäkringsbolagens skaderegleringspraxis medgetts omprövning även av engångsbelopp när det inträffat en medicinsk försämring av betydande art.

Lika litet som vid skadestånd för inkomstförlust finns det f. n. möjlighet att få skadestånd för förlust av underhåll omprövat på ordinär väg, om den framtida utvecklingen blir annorlunda än som antagits vid skadeståndets bestämmande. Det förekommer dock ibland att den skadelidande förbehålls rätt att få skadeståndet omprövat, t. ex. i sådana situationer när ett visst försörjningsbehov inte är möjligt att beräkna lång tid i förväg.

Såsom framgår av den ovan intagna redogörelsen för propositionens huvudsakliga innehåll innebär förslaget att en ekonomisk invaliditetsbedömning skall ersätta den hitintills tillämpade medicinska invaliditetsbedömningen på personskadeområdet. Betydande utredningstekniska svårigheter är emellertid förenade med användandet av ett mera renodlat förvärvsmässigt invaliditetsbegrepp vid skaderegleringen. Detta ställer krav på vidgade möjligheter till omprövning av ett fastställt skadestånd för den händelse den framtida utvecklingen skulle ta en annan riktning än den som har förutsatts vid skadeståndets bestämmande. I propositionen föreslås därför att ersättning för inkomstförlust och förlust av underhåll som fastställts i form av livränta skall kunna höjas eller sänkas, om de förhållanden som har legat till grund för bedömningen väsentligt har ändrats. Har ersättningen fastställts i form av engångsbelopp, skall enligt förslaget den skadelidande under samma förutsättning kunna tillerkännas ytterligare ersättning. I detta fall skall således omprövningen kunna ske endast i höjande riktning.

Det behov som ofta föreligger för yngre skadelidande att få ersättnings-

frågan omprövad tas upp i *motionen 1975:1817*. Motionärerna framhåller att det beträffande denna grupp av skadelidande – framför allt minderåriga, värnpliktiga samt ungdomar som vid skadetillfället är under yrkesutbildning – torde vara i det närmaste omöjligt att beräkna det framtida inkomstbortfall som kan bli följden av skadan. För denna grupp är det angeläget med en återkommande, automatisk översyn av livräntenivån, framhåller motionärerna. Denna grupp måste också så långt det är möjligt ges samma möjligheter till standardstegring som de skulle ha haft om skadan inte inträffat. Detta kan enligt motionärernas mening endast ske genom att livräntans storlek blir föremål för omprövning med jämna intervaller, så att justering av beloppen kan ske med hänsyn tagen inte bara till väsentliga förändringar i de förhållanden som legat till grund för ersättningsbestämmande, utan med beaktande också av den allmänna standardstegringen i samhället och de möjligheter till successivt stegrad inkomstnivå som denna grupp av skadelidande rimligen kunnat påräkna om skadan inte inträffat. Motionärerna förordar att beträffande barn och ungdomar en automatisk omprövning av livräntenivån skall verkställas minst vart femte år intill dess den skadelidandes yrkesutbildning och yrkesval är klart och man bättre kan bedöma inkomstbortfallet till följd av skadan. I *motionen* hemställs att 5 kap. 5 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207) utformas så att detta kommer till uttryck i lagtexten.

Utskottet vill till en början peka på att propositionens förslag innefattar en betydelsefull utvidgning av omprövningsmöjligheterna jämfört med kommitténs förslag. I kommittébetänkandet hade föreslagits att omprövning skulle kunna ske av invaliditetslivränta men inte av engångsbelopp. Ersättning för förlust av underhåll skulle ej alls kunna omprövas. De ändringar som på dessa punkter vidtagits under departementsberedningen går således i en för den skadelidande förmånlig riktning. Utskottet finner detta böra hälsas med tillfredsställelse. I sammanhanget bör också framhållas att den omprövningsrätt som föreslås bli införd beträffande skadestånd för förlust av underhåll torde komma att spela den praktiskt mest betydelsefulla rollen just för den personkrets som åsyftas i *motionen*.

Såsom motionärerna framhållit föreligger det särskilda svårigheter att få ett tillförlitligt underlag för bedömningen av framtida inkomstförluster i de fall där den skadelidande är ett barn eller en ung person under utbildning. Skaderäntans speciella karaktär – att periodiskt under lång tid bidra till den skadelidandes försörjning – medför vidare att en inträdande oförutsedd differens mellan behovet av ersättning och det utgående räntebeloppet kan bli synnerligen besvärande för den skadelidande. Utskottet hyser därför förståelse för det syfte som ligger bakom motionsförslaget om att en automatisk översyn av livräntenivån bör ske vart femte år när det gäller personskada som drabbat barn och ungdomar. Utskottet kan också vitsorda att nuvarande ordning ofta leder till en stelbent och för den skadelidande oförmånlig bedömning när det är fråga om allvarliga skador som drabbat personer till-

hörande denna kategori. En schablonmässig uppskattning av den framtida inkomstförlusten med ledning av den s. k. medicinska invaliditetsgraden torde i dessa fall lätt leda till att underkompensation blir följden.

Utskottet vill emellertid understryka att propositionens förslag innebär ett betydande framsteg jämfört med gällande rätt och att detta inte minst gäller den grupp av unga skadelidande som åsyftas i motionen. Den föreslagna övergången till ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp möjliggör en individuell bedömning av inkomstförlusten som torde visa sig komma att bli särskilt värdefull för den som blir allvarligt skadad i unga år. I stället för att gottgöra defekten som sådan med hänsyn till den rent fysiska funktionsinskränkningen som den har medfört skall ersättningen enligt förslaget avse de faktiska försörjningsekonomiska konsekvenserna av skadan. Man skall alltså inte bara beakta skadans medicinska utveckling utan också ta hänsyn till den skadades personliga förhållanden av olika slag. Hit hör den skadelidandes ålder, bosättning, utbildning och tidigare yrke, samt möjligheterna att han i större eller mindre grad övervinner skadeföljderna genom tillvänjning eller rehabilitering. Man skall också söka beakta vissa allmänna faktorer, t. ex. arbetsmarknadssituationen.

Utskottet är medvetet om att en skadeståndsprövning av detta slag ställer stora krav på utredningen. Eftersom man inte kan bygga bedömningen på schabloner måste man i stället se till att utredningen i det enskilda fallet blir så fullständig som möjligt. Särskilda svårigheter att få ett tillförlitligt underlag i faktiska förhållanden föreligger givetvis i de fall där den skadelidande är ett barn eller en person under utbildning.

Utskottet vill emellertid framhålla att det enligt propositionens förslag finns flera olika metoder att komma till rätta med de utredningstekniska svårigheter som en ekonomisk invaliditetsbedömning ger upphov till. Utskottet vill först och främst peka på de vidsträckta möjligheter som föreslås bli införda till omprövning av ett fastställt skadestånd för den händelse den framtida utvecklingen skulle ta en annan riktning än den som förutsatts vid skadeståndets bestämmande. En förutsättning för omprövning är att förhållandena på den skadelidandes sida förändrats i väsentlig grad. Detta innebär till en början att nya omständigheter på den skadeståndsskyldiges sida ej omfattas av omprövningsregeln. (En annan sak är att när anledning till omprövning väl föreligger på grund av ändring i den skadelidandes förhållanden, hänsyn till prövningen skall tas även till den skadeståndsskyldiges förhållanden.) Vad som åsyftas med ändring i förhållandena på den skadelidandes sida är närmare bestämt fall, där det framstår som klart, att utvecklingen av den skadelidandes inkomstförhållanden i väsentlig grad avviker från vad man föreställde sig vid den tidpunkt när livräntan fastställdes, vare sig detta beror på att skadan i medicinskt hänseende har förvärrats eller det är att hänföra till arbetsmarknadsförhållanden och liknande. Såväl personliga förhållanden som sådana allmänna faktorer, som ligger till grund för invaliditetsbedömningen, skall således beaktas i omprövnings-

situationen. Utskottet vill vidare understryka att väsentlighetsrekvisitet inte bör uppfattas som om en mycket restriktiv tillämpning är avsedd. Däremot kan givetvis inte varje inträffad förändring i de förhållanden som legat till grund för invaliditetsbedömningen leda till en ändring av det fastställda skadeståndet. Såsom framhålls i propositionen får sådana mindre förändringar som man alltid har att räkna med kompenseras genom att ersättningen från början fastställs med viss marginal till den skadelidandes fördel. Att omprövning en gång har ägt rum hindrar inte en ny omprövning, om förhållandena på nytt undergår en väsentlig förändring.

Enligt utskottets mening får den föreslagna omprövningsrätten sin kanske främsta betydelse för unga skadelidande. I propositionen anvisas emellertid också andra vägar för att komma till rätta med svårigheterna att göra en säker prognos i dessa skadefall. En sådan metod är att skjuta upp det definitiva ställningstagandet i avvaktan på att förhållandena stabiliseras. Man kan då bestämma en tidsbegränsad livränta som får gälla under t. ex. två till tre år, varefter man tar upp livräntefrågan till ny prövning. Erfarenheten visar att man genom ett sådant förfarande kan skaffa sig ett gott underlag för prövningen av den skadelidandes framtida situation, såväl medicinskt som förvärvsmässigt. Man kan under denna tid pröva lämpliga rehabiliteringsåtgärder och få en uppfattning om hur den skadelidande allmänt sett anpassar sig till sin nya förvärvssituation. Föredragande statsrådet framhåller att metoden att på detta sätt skjuta på den slutliga prövningen vid ett genomförande av propositionens förslag torde få ännu större betydelse än den har i dag. Utskottet ansluter sig till denna bedömning och vill tillägga att det kan vara särskilt påkallat att hålla ersättningsfrågan öppen under en längre tid när den skadelidande är ett barn eller en person under utbildning. Utskottet vill slutligen också erinra om att propositionens förslag inte är avsett att medföra någon inskränkning i den nuvarande möjligheten att vid rättegång i skadestandsfrågan göra förbehåll för den skadelidande om rätt att framdeles föra talan om höjning av livräntan. Rätten till förbehåll kan användas även om den förändring som åsyftas inte är av väsentlig natur. Också denna metod kan således användas när svårigheter föreligger att tillförlitligt beräkna ersättningsbehovet en längre tid i förväg.

Sammanfattningsvis anser utskottet att propositionens förslag – särskilt övergången till ett ekonomiskt invaliditetsbegrepp och den föreslagna omprövningsrätten – innebär en tillräcklig garanti för att de syften som förestavat motionen skall komma att bli tillgodosedda i den praktiska rätts-tillämpningen. Utskottet vill också peka på att den av motionärerna förordade tekniska lösningen torde komma att kräva inte helt obetydliga administrativa och ekonomiska åtaganden från det allmännas sida.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:1817.

Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada

När skadestånd sammanträffar med andra förmåner, som den skadelidande är berättigad till på grund av skadan, uppkommer frågan om dessa förmåner skall avräknas från skadeståndet (s. k. samordning) eller utgå utöver detta (s. k. kumulation). Frågan om samordning blir aktuell beträffande dels förmåner från socialförsäkringen, dels förmåner på grund av anställningsavtal, vare sig dessa utges direkt av arbetsgivaren eller från en av denne tecknad försäkring, och dels förmåner från enskild personförsäkring (liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring). I det följande uppehåller sig utskottet i första hand vid frågan om samordning av skadestånd och förmåner från enskild personförsäkring.

Det enskilda försäkringsväsendet tillhandahåller en mångfald olika typer och kombinationer av liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar. Sådana enskilda personförsäkringar förekommer dels som individuella försäkringar, dels som kollektiva försäkringar (s. k. gruppförsäkringar). Dessa försäkringsformer är i allmänhet konstruerade som s. k. summaförsäkringar, dvs. ersättningen utgår med ett på förhand bestämt belopp som inte är anpassat till den konkreta skadans omfattning. Karakteristiskt för summaförsäkringen är också att skaderegleringen är förenklad genom bruk av schabloner, t. ex. i fråga om invaliditetsbedömningen, samt att förmånerna ofta är – i varje fall grovt – anpassade till de grundförmåner som man har anledning att räkna med. Ändamålet med ersättningen är i första hand att kompensera för inkomstförlust. Kapitalbeloppen ur liv- och olycksfallsförsäkring är emellertid inriktade på att täcka också omställningskostnader av olika slag samt ideell skada.

Förevarande försäkringsformer kan likväl samtidigt innehålla skadeförsäkringsrättsliga delmoment enligt vilka ersättning utgår med det verkliga beloppet för viss skadepost, t. ex. läkekostnader, tandskadekostnader och resekostnader.

Olycksfallsförsäkring kombineras ofta med livförsäkring. Försäkringsformen privat sjukförsäkring inriktas numera vanligen på att upp till lämplig kompensationsnivå (omkring 95 % av inkomstförlusten) fylla ut grundförmånerna enligt den allmänna försäkringens pensionsgrenar (AFP och ATP) samt pensionsförmåner enligt den s. k. ITP-planen (industrins och handelns tilläggspension för tjänstemän och arbetsledare). Den privata sjukförsäkringen kan emellertid byggas ut så att den t. ex. för rörelseidkare även ger skydd för oundvikliga fasta kostnader under viss tid.

Utöver de förmåner som är obligatoriska enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) och lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring (YFL) medger dessa lagar att vissa försäkringar tecknas frivilligt. Vissa personer med inga eller ringa inkomster, främst hemmavarande make och studerande, kan försäkra sig enligt AFL för sjukpenning eller sjukpenningtillägg till mindre belopp. För denna försäkring utgår statsbidrag utöver egna avgifter. Enligt YFL kan frivillig försäkring meddelas för sådana olycksfall i arbete, som inte omfattas av den obligatoriska yrkesskadeförsäkringen, och för

olycksfall utom arbete. Kostnaden för frivillig försäkring enligt YFL betalas av försäkringstagaren och beräknas efter försäkringstekniska grunder.

Några enhetliga grundsatser angående förhållandet mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada finns inte för närvarande. Gällande principer framgår i vissa hänseenden av annan lagstiftning än den rent skadeståndsrättsliga. I andra hänseenden har i lagstiftningen helt lämnats öppet vad som skall gälla vid sammanträffande mellan skadestånd och andra förmåner. I viss omfattning styrs samordningen av vad som gäller om regressrätt beträffande den andra förmånen. Föreligger regressrätt för den som utger förmånen, måste denna avräknas på skadeståndet. Annars skulle den skadeståndsskyldige riskera att betala dubbelt.

När det gäller förmåner från privat personförsäkring blir avräkning f. n. aktuell endast i den mån försäkringsgivaren har regressrätt. Sådan rätt föreligger i dessa fall bara när ersättningen undantagsvis utgår med det verkliga beloppet av utgift eller förlust, exempelvis sjukvårdskostnad. Beträffande ersättning från s. k. summaförsäkring gäller däremot enligt dispositiv bestämmelse i 25 § andra stycket försäkringsavtalslagen (1927:77) att försäkringsgivaren i detta fall inte kan inträda i någons rätt till skadestånd och utöva regress. Någon avräkning av försäkringsersättningen på skadeståndet skall därför inte ske, om inte försäkringsgivaren i försäkringsavtalet uttryckligen förbehållit sig sådan rätt. Förbehåll av detta slag torde emellertid vara ovanliga.

Frågan om samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada skall enligt propositionens förslag bli reglerad genom särskilda bestämmelser i SkL. Förslagets huvudprinciper är att skadeståndet skall täcka den verkliga förlusten så att varken över- eller underkompensation uppstår, att olika förmåner vid personskada därför skall avräknas på skadeståndet och att regress inte skall utövas beträffande samordningsförmån. De föreslagna reglerna bygger vidare på grundsatsen att avräkningen skall ske enligt en nettometod, dvs. skadeståndet bestäms till den del av förlusten som de andra förmånerna inte täcker. Detta innebär att skadeståndsskyldighet inte föreligger för belopp som avräknas.

Bestämmelserna angående samordning är upptagna i 5 kap. 3 § *förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)*. Samordningsförmånerna har enligt förslaget delats in i två grupper, en där avräkning sker fullt ut (3 § *första stycket*) och en där avräkning sker efter en skälighetsbedömning (3 § *andra stycket*).

När det gäller förmåner från privat liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring innebär propositionens förslag följande. Förmåner från livförsäkring lämnas generellt utanför samordningen. Detta gäller även grupplivförsäkring. Det är nämligen här fråga om försäkringsformer som inrymmer ett moment av sparande eller i vart fall blandade spar- och riskmoment. Drar man in förmåner från livförsäkring i samordningen med skadestånd, kommer man mycket nära ett system med skälighetsprövning av skadeståndet med hänsyn

till den skadelidandes förmögenhetsförhållanden. Ett sådant system skulle innebära en alltför långtgående reform.

Samordningsregleringen föreslås därför i här berört avseende endast omfatta enskilda personförsäkringar av typen olycksfallsförsäkring och sjukförsäkring. Engångsbelopp ur sådana försäkringar skall dock undantas från samordningen och därför liksom hittills få kumuleras med skadestånd. Ersättning i form av kapitalbelopp är nämligen ofta avsedd att täcka även andra skadeföljder än inkomstförlust, framför allt omställningskostnader och ideell skada. Att här mäta eventuell överkompensation i ett givet fall har av den anledningen ansetts bli alltför komplicerat.

Beträffande periodiska ersättningar på grund av privat olycksfalls- eller sjukförsäkring blir det däremot enligt förslaget aktuellt att verkställa avräkning på skadeståndet. Karakteristiskt för den periodiska ersättningen är att beloppen är anpassade till den försäkrades inkomst, även om anpassningen många gånger är grov. Förslaget innebär att sådan olycksfalls- eller sjukförsäkring som meddelats på grund av kollektivavtal hänförs till de samordningsförmåner som behandlas i 3 § första stycket. Full avräkning skall således alltid ske i fråga om periodiska ersättningar från sådana försäkringsformer.

Privat olycksfalls- eller sjukförsäkring som tecknats individuellt upptas enligt förslaget däremot i 3 § andra stycket. Beträffande dessa periodiska ersättningar skall avräkning således ske efter en skälighetsbedömning. Till denna grupp hör – förutom vanlig frivillig olycksfalls- eller sjukförsäkring – gruppolycksfallsförsäkringar som genom medverkan av facklig organisation erbjuds dess medlemmar. Vidare räknas hit de ovannämnda frivilliga försäkringarna enligt AFL och YFL.

I motionen 1975:1820 yrkas under punkten 1 att 3 § andra stycket skall utgå ur lagförslaget. Motionärerna anser att den föreslagna avräkningen efter skälighet i många fall framstår som obillig. Det gäller ju här försäkringar för vilka den skadelidande själv betalar premien. Dyliga försäkringar kan vara anpassade till den försäkrades speciella situation eller ha tecknats för att tillgodose önskemålet om ekonomisk trygghet, framhåller motionärerna. Vidare skulle en samordning i dessa fall gynna skadevållaren på den skadelidandes (försäkringstagarens) bekostnad. Detta ter sig enligt motionärernas mening särskilt stötande i de fall försäkringstagaren under många år erlagt sina premier.

Utskottet vill till en början framhålla att bedömningen av propositionens förslag i denna del bör ske mot bakgrund av att kommitténs motsvarande förslag mött kritik från remissinstanserna. Kommittéförslaget innebar bl. a. att full avräkning alltid skulle ske beträffande periodisk ersättning från privat olycksfalls- eller sjukförsäkring. Propositionens förslag går som tidigare nämnts ut på att beträffande individuellt tecknad försäkring skall avräkning ske i den utsträckning det är skäligt med hänsyn till ersättningens art och storlek. Detta innebär enligt utskottets mening ett betydande framsteg jäm-

fört med kommitténs förslag. Utskottet vill också understryka att förslaget om avräkning efter skälighet självfallet inte innebär att samordningen skall kunna drivas så långt att den leder till uppenbart obilliga resultat för den skadelidande. Det kan t. ex. inte bli tal om att på skadeståndet avräkna försäkringsbelopp som motsvarar eller t. o. m. överstiger det sammanlagda värdet av de premier som den skadelidande erlagt enligt försäkringsavtalet. Inte heller kan det anses förenligt med den förordade skälighetsprincipen att tillämpa bestämmelsen i förening med jämkningsregler på andra håll i SkL på sådant sätt att slutresultatet blir att den skadelidande inte får full kompensation för skadan.

I motiveringen till det omarbetade förslaget rörande samordningsregleringen som läggs fram i propositionen har föredragande statsrådet beträffande ifrågavarande försäkringsförmåner framhållit att viss avräkning i många fall torde vara befogad så att man undviker alltför stor överkompensation. Enligt utskottets uppfattning torde det dock i de flesta fall vara nästan ogörligt att företa en sådan skälighetsgradering av överkompensationens storlek. Under alla förhållanden torde enligt utskottets mening de uttalanden som gjorts i propositionen inte ge de rättstillämpande organen tillräcklig ledning för bedömningen. Utskottet befärar därför att bestämmelsen skulle komma att ge upphov till tolkningssvårigheter. Även i andra avseenden finner utskottet den förordade lösningen diskutabel. Utskottet erinrar om att ur den skadelidandes synvinkel uppvägs en allvarligare skada sällan av den ekonomiska ersättningen även om denna utmäts generöst. Mot denna bakgrund kan en försäkringstagare ha ett berättigat intresse av att vid valet av försäkringsform sträva efter att täcka även andra skadeföljder än faktisk inkomstförlust, framför allt omställningskostnader och ideell skada. Karakteristiskt för frivilliga försäkringar torde just vara att de – såsom framhålls i motionen – är anpassade efter den försäkrades speciella situation och för tillgodoseende av hans subjektiva krav på trygghet. Den förordade principen om avräkning efter skälighet av sådana försäkringsförmåner synes utskottet inte helt förenlig med det mot den skadelidande gynnsammare synsätt som i olika avseenden annars gör sig gällande i den föreslagna lagstiftningen. Det bör heller inte bortses från att en komplikation kan uppstå vid skaderegleringen genom att livränta och engångsbelopp ur olycksfallsförsäkring inte behandlas lika. Med hänsyn till det nu anförda och till att den föreslagna bestämmelsen troligen endast skulle få en ytterst marginell betydelse i den praktiska rättstillämpningen biträder utskottet motionärernas förslag om att 3 § *andra stycket* bör utgå ur lagförslaget.

Jämkning av oskäligt betungande skadestånd

En följd av den snabba tekniska och industriella utveckling och den fortgående urbanisering, som utgör kännetecknande drag för det moderna samhällslivet, är att skaderiskerna ökat kraftigt. Privatpersoner kan på grund

av tillfälliga, ofta svårförutsedda omständigheter utsättas för ersättningskrav, som de aldrig räknat med och som kan slå hela deras ekonomiska existens i spillror. Också för småföretagare, t. ex. för lantbrukare, kan ett skadeståndskrav tänkas bli ödeläggande. Verkningarna av skadeståndsskyldigheten sträcker sig i sådana fall inte bara till skadevållarens familj utan också till hans anställda.

Mot denna bakgrund har kritik riktats mot den rådande grundsatsen att full ersättning skall utgå för skador oavsett skadeståndsskyldighetens konsekvenser för den ansvarige och omständigheterna i övrigt. Det har rests krav på smidigare skadeståndsregler, med vidgade möjligheter för domstolarna att anpassa skadeståndsansvarets omfattning i det enskilda fallet till ekonomiska realiteter och sociala behov. Frågan om införande av en allmän regel om jämkning av sådant skadestånd, som skulle drabba den skadeståndsskyldige oskäligt hårt, har såsom utredningsämne stått på programmet för det nordiska lagsamarbetet i närmare 15 år men har hitintills fått stå tillbaka för andra reformönskemål. Nu har tiden emellertid ansetts mogen för en reform i denna riktning. Såsom nämnts inledningsvis (ovan s. 21) har man under utredningsarbetet inom de nordiska skadeståndskommittéerna uppnått principiell enighet om att en allmän jämningsregel bör införas i skadeståndslagstiftningen.

I enlighet härmed föreslås i propositionen såsom en betydelsefull nyhet i svensk rätt att en allmän jämningsregel bör upptas i 6 kap. 2 § SkL. Den föreslagna regeln innebär att ett skadestånd kan jämkas, om skyldigheten att utge skadeståndet skulle vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden. Vid jämkningen skall emellertid även beaktas den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter.

Jämningsregeln är tillämplig på ansvar för alla typer av skada. Den avser således inte bara integritetskränkningar (dvs. person- och sakskador) utan också skada som uppkommer i annat sammanhang, antingen den är ekonomisk (s. k. ren förmögenhetsskada) eller av ideell natur (jfr nuvarande 5 kap. 1 § SkL). Vid de senare skadetyperna får regeln emellertid mindre betydelse, eftersom skyldigheten att ersätta dem är inskränkt redan enligt gällande rätt.

Regeln avses få ett generellt tillämpningsområde också på så sätt, att det skall finnas möjlighet att använda den vid skadeståndsprövning i kontraktsförhållanden och på områden där skadeståndsrättslig speciallagstiftning gäller. Av naturliga skäl kan den dock mera sällan återopas i dessa fall.

Jämningsregeln skall vidare kunna återopas inte bara gentemot skadeståndsyrkanden från den skadelidandes sida utan också mot regresskrav från ett försäkringsbolag eller från en medansvarig, som ersatt skadan.

Den nya regeln är avsedd att tillämpas enligt följande metod. Vid prövning av jämningsfrågan skall man utgå från det ersättningsbelopp som den ansvarige befunnits vara skyldig att utge enligt skadeståndsreglerna i övrigt.

Avgörande för spørgsmålet om nedsättning av skadeståndet över huvud skall komma i fråga är skadeståndsskravets betydelse för den skadeståndsskyldiges ekonomi, dvs. såväl hans inkomst- som hans förmögenhetsförhållanden. Om skadeståndet bedöms komma att belasta den skadeståndsskyldiges ekonomi i sådan grad att det från denna synpunkt ter sig obilligt att döma ut det skall jämkning kunna komma i fråga. Bedömningen härvidlag skall ske med beaktande av att jämningsmöjligheten är avsedd att utnyttjas med viss återhållsamhet. Enligt vad såväl föredragande statsrådet som kommittén framhåller skall regeln bara användas för att hindra sådana resultat som ter sig klart oskäligen mot den skadeståndsskyldige. Beträffande enskilda personer anges som en riktpunkt, att jämkning skall kunna komma i fråga, om skadeståndet skulle komma att belasta den skadeståndsskyldiges ekonomi i sådan grad att hans standard därigenom skulle komma att avsevärt understiga en genomsnittsfamiljs.

Jämkning skall enligt förslaget ej förekomma i den mån skadeståndet täcks av ansvarsförsäkring eller när den skadeståndsskyldige är att anse som s. k. självförsäkrare, t. ex. vid krav mot staten. Inte heller bör jämkning ske, om den skadeståndsskyldige har underlåtit att teckna ansvarsförsäkring i sådana fall där han objektivt sett borde ha gjort det.

Frågan, om det är oskäligt att ålägga den ansvarige full ersättningsskyldighet, kan enligt vad som framhålls i propositionen inte gärna bedömas helt utan beaktande av den skadelidandes situation. Även om ett skadestånd finnes vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, bör den skadelidandes särskilda behov av skadeståndet i vissa fall kunna utgöra ett skäl mot att en eljest befogad jämkning företas. Som ett exempel nämns att skadeståndet är av väsentlig betydelse för den skadelidandes försörjning. Vid själva jämkningen får inte heller ersättningsbeloppet nedsättas så mycket att nettoresultatet framstår som obilligt mot den skadelidande. Den skadelidandes ekonomiska förhållanden måste därför enligt förslaget kunna väga med vid prövningen, dock utan att utgöra någon självständig jämningsgrund.

En annan omständighet, som enligt motivuttalanden till förslaget också skall kunna väga med vid jämningsprövningen utan att för den skull utgöra någon självständig jämningsgrund är graden av den ansvariges skuld. Att skuldgraden inte utgör någon självständig jämningsgrund synes till en början innebära att meningen inte är att det skall föreligga någon verklig proportionalitet mellan graden av skuld till skadan och möjligheten att erhålla nedsättning av skadeståndsbeloppet. Den som bär endast ringa skuld till en ur ersättningssynpunkt betungande skada skall således inte av denna anledning äga bättre förutsättningar, än som eljest skulle ha varit fallet, att bli befriad från att ersätta hela skadan. Omvänt skall jämkning inte vara utesluten ens vid skada i samband med uppsåtligt brott. Föredragande statsrådet framhåller på denna punkt att det likväl är tänkbart att graden av den ansvariges skuld åtminstone i gränsfall kan bli avgörande för be-

dömandet av om jämkning bör ske. Att döma av de övriga uttalanden som gjorts i propositionen och kommittébetänkandet på denna punkt synes skuldgraden i första hand få betydelse i jämningsfrågan som en indikation mot att en med hänsyn till omständigheterna i övrigt motiverad jämkning företas. Som huvudregel föreslås således gälla att skadestånd på grund av uppsåtligt brott inte skall jämkas. Ett skäl mot jämkning anges också vara att den ansvarige vid skadetillfället medvetet tagit en risk – kanske för att nedbringa kostnaderna i sin verksamhet, kanske av nonchalans eller hänsynslöshet. Enligt förslaget är jämningsregeln i allmänhet inte avsedd för sådana fall.

Vad särskilt angår skada som vållats genom uppsåtlig brottslig gärning framhålls i propositionen att avsteg från den förordade huvudregeln kan ske om i övrigt starka skäl – t. ex. hänsyn till den brottsliges möjligheter till återanpassning – talar för att skadeståndet sätts ned. I dessa fall bör vidare jämkning kunna ske när själva skadan inte orsakats med avsikt av gärningsmannen, t. ex. när en tillgripen bil skadas vid en dikeskörning. Jämkning är enligt förslaget också tänkbar när den skada som vållats genom ett uppsåtligt brott vida överstiger vad skadevållaren kunnat räkna med.

Vid prövningen om och i vad mån jämkning bör ske blir det enligt den förordade jämningsregeln ofta nödvändigt att göra en prognos över hur skadevållarens – och i viss utsträckning också skadelidandens – ekonomiska förhållanden kommer att utveckla sig i framtiden. Förutsägelsen av detta förlopp kan givetvis i efterhand visa sig felaktig. Med hänsyn härtill hemställs i *motionen 1975:1820* under punkten 2 bl. a. att en möjlighet införs för skadelidande, som tillerkänts jämkat skadestånd efter tillämpning av jämningsregeln, att inom en tioårsperiod därefter kunna få skadeståndet höjt, om de förhållanden som legat till grund för skadeståndets bestämmande vid jämkningen väsentligt har ändrats. Enligt motionärernas mening har en skadelidande som fått finna sig i ett jämkat skadestånd ett berättigat intresse av att få sin sak omprövad, om den skadeståndsskyldige av någon anledning skulle få sin ekonomi avsevärt förbättrad. I varje fall gäller detta med stor tyngd under åren närmast efter skaderegleringen och medan han själv är sysselsatt med att bota skadan, framhåller motionärerna.

Utskottet vill till en början fästa uppmärksamheten på att såvitt gäller förhållandena på den skadelidandes sida tillgodoses i huvudsak behovet av omprövning genom den ovan behandlade bestämmelsen i 5 kap. 5 § i förslaget, vilken således är användbar även när skadeståndet ursprungligen utdömts eller avtalats med tillämpning av den allmänna jämningsregeln. Rätten till omprövning enligt denna paragraf är f. n. ej inskränkt genom annan tidsbegränsning än som följer av den allmänna tioåriga preskriptionstiden. Utskottet vill dock i förbigående anmärka att det pågående arbetet med översyn av preskriptionsförordningen (1862:10 s. 1) kan väntas leda till att preskriptionstidens längd avkortas väsentligt (jfr LU 1973:3).

Motionärernas förslag går ut på att den skadelidande i jämningsfallet skall få

rätt att inom en tioårsperiod väcka ny talan för utfående av ytterligare skadestånd även när väsentligt ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida påkallar det. Utskottet kan i och för sig medge att ett konsekvent genomförande av de nya metoder för skadeståndets bestämmande som utmärker propositionens förslag i övrigt skulle kräva att en omprövning i jämningsfallet kan påkallas även på grund av ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida. Härigenom skulle man avsevärt neutralisera det osäkerhetsmoment som ligger i att jämningsregelns rekvisit förutsätter en prognos över den skadeståndsskyldiges framtida ekonomiska villkor. Fördragande statsrådet har också förklarat sig hysa viss förståelse för synpunkter av detta slag, vilka kommit till uttryck i vissa remissyttranden över kommitténs förslag. Statsrådet har emellertid hänvisat till att motsvarande problem uppkommer redan vid tillämpningen av vissa andra bestämmelser i SkL som också går ut på att skadeståndet skall bestämmas efter en skälighetsbedömning med hänsyn till bl. a. parternas ekonomiska förhållanden. Med hänsyn härtill bör en omprövningsregel av förevarande slag knappast gälla bara för den allmänna jämningsregelns del. Statsrådet har emellertid förklarat att han inte är beredd att föreslå en så vittgående omprövningsregel som det i så fall skulle bli fråga om. Även lagrådet har yttrat sig angående detta spörsmål och har därvid framhållit att verkningarna av en sådan vidsträckt omprövningsmöjlighet är svåra att överblicka utan en närmare utredning. Enligt lagrådets åsikt kan det därför förefalla vanskligt att redan nu införa en sådan omprövningsregel.

Utskottet finner att vägande argument sålunda kan anföras mot att man redan nu och enbart för den allmänna jämningsregelns del skulle införa en bestämmelse om att höjning av skadeståndersättningen får ske inte bara vid ändring på den skadelidandes sida utan också på grund av väsentligt ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida. Utskottet kan därför inte biträda motionärernas förslag om lagändring. I likhet med lagrådet anser dock utskottet att frågan bör uppmärksammas under det fortsatta reformarbetet. Detta bör ges regeringen till känna.

Mot den föreslagna allmänna jämningsregeln har motionsledes kritik riktats även av annat slag. Sålunda framhålls i *motionerna 1975:1818 (yrkandet 1)* och *1975:1820 (yrkandena 2 och 3)* att den problematik som aktualiseras vid jämningsregelns tillämpning inte kan lösas på ett tillfredsställande sätt utan att samhället träder in och åtar sig ett vidgat ersättningsansvar. I förstnämnda motion framförs synpunkter av detta slag beträffande person- och sakskada som uppstått i samband med brott. Tyngdpunkten i kritiken avser de hårda villkor som förslaget innebär för den skadeståndsskyldiges del. Motionärerna pekar på att den skadeståndsskyldige i dessa fall mycket ofta befinner sig i en sådan ekonomisk situation, att vederbörande inte inom rimlig tid kan ge den skadeståndsberättigade full ersättning. Förutsättningar för att med tillämpning av den allmänna jämningsregeln sätta ned skadeståndet är likväl i enlighet med den i propositionen förordade

huvudregeln mycket begränsade. I de fall jämkning undantagsvis ändå genomförs av hänsyn till exempelvis skadevållarens återanpassning i samhället, kan detta i ännu högre grad än som f. n. är fallet komma att medföra att ekonomiska förluster för dem som drabbas av brott inte blir ersatta. En konsekvens härav är att propositionens förslag sannolikt skulle försvåra möjligheterna att hos en bred allmänhet vinna gehör för den öppnare och mer humana kriminalvård som statsmakterna i stor enighet har fattat beslut om. Motionärerna understryker vidare att det är viktigt för rehabiliteringen av dem som begått brott och därvid ådragit sig en omfattande skadeståndsbörda, att de snarast kan återgå till normala levnadsförhållanden och ett ordnat arbete. Viljan att göra detta minskar om vederbörande under lång tid tvingas leva under det hårda ekonomiska tryck som kravet på betalning av skadestånd ofta leder till. Risken för återfall är under sådana omständigheter stor.

Motionärerna erinrar om att frågan om ett vidgat statligt ersättningsansvar för person- och sakskada i samband med brott f. n. är föremål för överväganden inom brottsskadeutredningen. Motionärerna förutsätter att utredningen kommer att lägga fram sina förslag under hösten 1975. För att göra det möjligt för de skadelidande att få ersättning och för att inte i onödan försvåra rehabiliteringen av dem som begått brott måste emellertid enligt motionärernas mening även själva skadestandsreglerna ändras. Den nu föreslagna allmänna jämningsregeln tillgodoser t. ex. inte på ett tillfredsställande sätt de synpunkter som motionärerna finner angelägna beträffande brottsskadorna. Regleringen i SkL måste enligt motionärernas mening utvidgas till att omfatta ett stadgande om att staten skall träda in för att dels hålla den skadelidande som utsatts för brott skadeslös, dels underlätta rehabiliteringen av den som begått brottet och därmed vållat skadan. I motionen hemställs därför att riksdagen beslutar anhänga hos regeringen att riksdagen under innevarande år föreläggs förslag till tillägg i SkL som innebär dels ett ökat ansvarstagande från statens sida, så att den som vållats person- eller egendomsskada till följd av annans brottsliga gärning kan hållas skadeslös, dels ett införande av regressregler som möjliggör ett ökat hänsynstagande till skadevållarens sociala rehabilitering.

Liknande synpunkter framförs från mer allmänna utgångspunkter i motionen 1975:1820 under punkterna 2 (delvis) och 3. Motionärerna hänvisar till att av motivuttalandena till den föreslagna allmänna jämningsregeln torde få dras den slutsatsen att, sedan prövningen av skadevållarens ekonomiska förhållanden indikerat att jämkning är motiverad, en bedömning skall företas av den skadelidandes ekonomiska situation. Befinnes denna vara så besvärande att konsekvensen av en jämkning för hans del framstår som i mer eller mindre grad obillig, skall ifrågasatt jämkning inte genomföras eller i vart fall begränsas. Motionärerna betonar att resultatet många gånger kan bli synnerligen otillfredsställande för båda parter. Vad man i dessa fall åstadkommer med tillämpning av jämningsregeln är endast ett jämvikts-

läge mellan parterna på en ofta alltför låg ekonomisk nivå. De yttersta konsekvenserna kan bli att båda parter för sin försörjning får förlita sig på samhällets hjälpåtgärder. Detta framstår inte som en särdeles praktisk eller tillfredsställande lösning, understryker motionärerna. Mera rationellt förefaller det att vara att jämkningen genomförs i den utsträckning som är motiverad med hänsyn till den skadeståndsskyldiges situation och att den skadelidande i stället tillförsäkras täckning för sin skada på annat sätt. Ett sätt att nå detta resultat är att söka genomföra en samordning med det ersättningssystem till brottsoffer som brottsskadeutredningen enligt sina direktiv har att lägga fram förslag om. I motionen hemställs därför att brottsskadeutredningen får tilläggsdirektiv rörande kompensation åt skadelidande, vars ekonomiska läge på ett obilligt sätt försämrats genom jämkning av skadestånd till följd av ekonomiska förhållanden på skadevållarens sida. I konsekvens härmed förordar motionärerna också att rekvisitet om beaktande av den skadelidandes behov av skadeståndet skall utgå ur den föreslagna lagtexten. Vidare anser motionärerna att under dessa förutsättningar blir den i lagtexten intagna hänvisningen till "övriga omständigheter" förvillande. Att döma av uttalandena i propositionen synes detta uttryck enbart syfta på graden av den ansvariges skuld. Vid sådant förhållande bör hänvisningen utgå ur lagtexten. Såvitt gäller den situationen att den skadelidande medverkat till skadan, kan jämkning med beaktande av graden av skuld på den ansvariges och den skadelidandes sida ändock ske enligt de allmänna medvållandereglerne (6 kap. 1 § i förslaget), påpekar motionärerna.

Utskottet vill till en början erinra om att – såsom framhålls i båda motionerna – *kungörelsen (1971:505) om ersättning av allmänna medel för personskada på grund av brott f. n.* är föremål för översyn av brottsskadeutredningen (direktiv, se 1975 års kommittéberättelse Ju 71). Utredningen har tillsatts på riksdagens begäran (JuU 1974:1, rskr 1974:42) för att framlägga förslag om ett ersättningssystem som bättre än f. n. tillgodoser önskemålet att ge ekonomiskt skydd åt personer som drabbas av skada genom brott. Enligt direktiven skall utredningsarbetet i första hand ta sikte på att bygga ut de nuvarande möjligheterna till ersättning för personskador. De sakkunniga skall dock även pröva om ersättningssystemet bör vidgas till att avse också ersättning för sakskador. Det betonas dock i direktiven att de sakkunniga noga bör överväga vilka konsekvenser det kan ha från olika synpunkter – t. ex. med hänsyn till föreliggande försäkringsmöjligheter – om staten tar på sig ansvaret för sakskador. Det framhålls också att det kan finnas skäl att i fråga om sakskador införa någon form av begränsning av ersättningsrätten vid vissa brottstyper, t. ex. vid bedrägeri och andra förmögenhetsbrott. När det gäller ren förmögenhetsskada, dvs. skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada, bör enligt direktiven de sakkunniga utgå från att sådan skada inte till någon del bör inrymmas under ett statligt ersättningssystem. I ett speciellt fall talar dock

starka skäl för att staten bör ersätta skadelidande även för ren förmögenhetsskada, nämligen vid skada som drabbar omyndig genom förmyndares eller god mans förskingring. Brottsskadeutredningen har därför i februari 1975 fått tilläggsdirektiv att pröva hur ett statligt ersättningssystem bör vara utformat, om man vill ersätta dels förluster genom förmyndares och gode mäns förskingringar, dels vissa närliggande brott av förmyndare eller god man mot den han företräder, t. ex. trolöshet mot huvudman. Även denna del av utredningsuppdraget har tillkommit på begäran av riksdagen (LU 1974:38, rskr 1974:404). I direktiven för utredningen framhålls att redan av administrativa skäl kan vissa begränsningar av ersättningsrätten vara påkallade. Dessutom bör vid utformningen av ersättningsreglerna beaktas att syftet med ett ersättningssystem i första hand är att tillgodose de socialt mest angelägna behoven.

I brottsskadeutredningens uppdrag ingår vidare att pröva vilket eller vilka organ som bör ha hand om ersättningsprövningen. Vissa skäl sägs i direktiven tala för att man skulle flytta prövningen i ärenden om ersättning till brottsoffer från Kungl. Maj:t till annan myndighet. De sakkunniga bör bl. a. överväga en ordning där ärendena handläggs av en domstolsliknande nämnd eller av någon redan befintlig myndighet, t. ex. justitiekanslern.

Med hänvisning till 1971 års kungörelse och brottsskadeutredningens uppdrag framhålls i propositionen att rätten till ersättning av allmänna medel vid skada på grund av brott inte skall påverkas av att det kan finnas skäl att med tillämpning av den allmänna jämkningsregeln sätta ned den ansvariges skadestånd med hänsyn till hans ekonomiska förhållanden och intresset av social återanpassning. Utskottet kan i och för sig medge att denna ståndpunkt har visst fog, förutsatt att man utgår från det utvidgade ersättningssystem som kan väntas bli resultatet av brottsskadeutredningens arbete och dessutom ser saken enbart ur den skadelidandes synvinkel. Även om man utgår från dessa begränsade förutsättningar anser dock utskottet att förslaget ger anledning till erinringar. Utskottet vill i första hand peka på att ersättningsrätten är beroende av att den skadelidande – efter det att skadeståndet blivit fastställt av domstol med eller utan tillämpning av den allmänna jämkningsregeln – inger särskild ansökan därom. Det förutsätts sålunda visst initiativ från den skadelidandes sida för att han skall komma i åtnjutande av ersättning. Vidare är ersättningen subsidiär i förhållande till bl. a. skadestånd och försäkringsförmåner som den skadelidande kan ha uppburit eller kan väntas få uppbära. Sistnämnda förhållande synes kunna leda till förseningar och komplikationer i ärendets handläggning, särskilt när det gäller det i praktiken inte ovanliga fallet att solidarisk skadeståndsskyldighet ålagts flera tilltalade med sinsemellan olika ekonomiska villkor.

Viktigare är emellertid enligt utskottets mening de invändningar som kan riktas mot förslaget i denna del om man ser saken från skadevållarens synpunkt. Huvudregeln föreslås sålunda vara att skadestånd på grund av

uppsåtligt brott inte skall jämkas. Domstolsprövningen kommer således – åtminstone beträffande i brottsbalken upptagna brott – att i allmänhet resultera i att den tilltalade åläggs full skadeståndsskyldighet. Detta kan i många fall innebära en betydande psykologisk belastning för skadevållaren. Han får också räkna med att bli utsatt för betalningskrav med anledning av domen. Såvitt gäller möjligheterna att utverka att ersättning för skadan helt eller delvis utgår av allmänna medel är den skadeståndsskyldige beroende av den skadeståndsberättigades eget initiativ och han saknar likaså formella möjligheter att påverka bedömningen av själva ersättningsfrågan. Härtill kommer att det är oklart vad som kan komma att gälla i regresshänseende för det fall att statlig ersättning utgått.

I anslutning härtill vill utskottet understryka svårigheterna att enbart med jämningsregelns hjälp beakta både skadeståndets reparativa funktion och de rehabiliteringssynpunkter som anmäler sig inom kriminalvården, dvs. att på en gång tillgodose både civilrättsliga och kriminalrättsliga behov. Utskottet vill i sammanhanget peka på att många av dem som gör sig skyldiga till brott redan före skadeståndsprövningen har en ekonomisk standard som avsevärt understiger en genomsnittsfamiljs. Fastän förutsättningar för tillämpning av den allmänna jämningsregeln således i allmänhet skulle vara för handen i dessa fall, förordas i propositionen ändock som huvudregel att skadeståndet inte skall jämkas. Enligt utskottets mening kan det emellertid från sociala och humanitära synpunkter te sig olyckligt att i enlighet med den förordade huvudprincipen ålägga en tilltalad en skadeståndsskyldighet som han inte kan fullgöra, hur väl han än sköter sig i fortsättningen. Skadeståndet kan då bli ett avgörande hinder för hans återanpassning i samhället. Det kan också te sig meningslöst att döma en förut många gånger straffad person att utge skadestånd som han omöjligen kan betala. Redan skyldigheten att utge ett för den skadelidande tämligen obetydligt belopp kan för den skadeståndsskyldige brottslingen allvarligt försvåra rehabiliteringen.

Det kan enligt utskottets mening vidare hävdas att det bör vara en angelägenhet för samhället, och inte för den enskilda medborgare som slumpvis drabbas av en brottskada, att göra de ekonomiska uppoffringar som är nödvändiga för att anpassa ersättningskravet så att det inte i onödan försvårar skadevållarens samhällsanpassning. Utskottet ansluter sig även på denna punkt till den uppfattning som kommer till uttryck i motionen 1975:1818, nämligen att skadeståndets reparativa funktion i dessa fall – såväl beträffande person- som sakskador – bör tillgodoses av det allmänna enligt i stort sett vanliga skadeståndsregler, och att regressregler utformas som möjliggör ett ökat hänsynstagande till de skadevållandes sociala rehabilitering.

I enlighet med vad som anförs i motionen 1975:1820 bör man emellertid enligt utskottets mening även i andra situationer än då fråga är om skadestånd på grund av brott kunna tänka sig att statlig ersättning skall utgå till skadelidande, nämligen när ett i och för sig berättigat civilt skade-

ståndsanspråk blivit nedsatt genom jämkning till följd av ekonomiska förhållanden på skadevållarens sida. Även i många sådana fall torde starka sociala och humanitära skäl tala för en reform i riktning mot ett ökat ersättningsåtagande från statens sida. Utskottet delar sålunda motionärernas bedömning att tillämpningen av den allmänna jämkningsregeln kan befaras ofta komma att leda till ett otillfredsställande resultat för båda parter, genom att själva jämkningen genomförs så att man stannar vid ett jämviktsläge mellan parterna på en alltför låg ekonomisk nivå. Utskottet förordar därför att man utreder möjligheterna att åstadkomma en allmän koordination mellan ett utbyggt statligt ersättningssystem till skadelidande, å ena sidan, och SkL:s regel om jämkning av oskäligt betungande skadestånd, å den andra. Utskottet är dock medvetet om att den allmänna jämkningsregelns dispositiva natur medför betydande svårigheter att åstadkomma en sådan samordning annat än i vissa begränsade fall, i första hand då tvist förelegat mellan parterna i själva jämkningsfrågan och frågan underställs domstols prövning.

Med hänvisning till vad sålunda anförts förordar utskottet att brottsskadeutredningen får tilläggsdirektiv om att skyndsamt lägga fram förslag i de båda frågor som berörs i motionerna 1975:1818, yrkandet 1, och 1975:1820, yrkandet 3. När det gäller regleringen av de enskilda problem som aktualiseras av utredningsuppdraget och formerna för den lagtekniska utredningen, anser utskottet att utredningen bör vara obunden. Utskottet förutsätter dock att man under utredningsarbetet beaktar de synpunkter som förs fram i motionerna, liksom vad utskottet framhållit här ovan.

Vad utskottet i anledning av propositionen och motionerna 1975:1818 och 1975:1820 anförut beträffande tilläggsdirektiv till brottsskadeutredningen bör ges regeringen till känna.

Beträffande den allmänna jämkningsregeln upptar såsom tidigare nämnts motionen 1975:1820 under punkten 2 dessutom förslag till vissa ändringar i den föreslagna lagtexten, vilka sammanhänger med yrkandet om tilläggsdirektiv för brottsskadeutredningen. Ändringsförslaget går ut på att *dels* rekvisitet om beaktande av den skadelidandes behov av skadeståndet, *dels* hänvisningen till "övriga omständigheter" skall utgå ur paragrafen. I avbidan på resultatet av brottsskadeutredningens arbete bör enligt utskottets mening motionsförslaget i denna del inte föranleda någon riksdagens åtgärd. Ett sådant ställningstagande som avses i motionen bör nämligen tidsmässigt samordnas med beslut om statlig ersättning till vissa skadelidande.

Patientförsäkring

Vid landets sjukhus och läkarmottagningar utförs dagligen ett stort antal undersökningar och behandlingar. Antalet intagningar i sluten sjukhusvård är varje år cirka 1,5 miljoner. Antalet läkarbesök i öppen vård överstiger 20 miljoner per år. Inom folktandvården behandlas mer än 2 miljoner pa-

tienter per år. Dessutom förekommer en omfattande vård även i andra former såsom mödra- och barnavård, sjukgymnastik, distriktsvård m. m.

Det har visat sig att skada någon gång uppkommer i samband med den sjuk- och hälsovård som sker på vårdinrättningar. En sådan behandlings-skada kunde tidigare endast ersättas genom respektive landstingskommuns ansvarsförsäkring om patienten kunde bevisa att någon av vårdpersonalen varit vårdslös. Detta har i de flesta fall varit svårt och ersättning har därför ofta uteblivit.

Sjukvårdshuvudmännen har med hänsyn härtill ansett det angeläget att finna en annan försäkringsform som bättre tillgodoser behovet av ersättning vid olycksfall inom sjukvården. I samverkan mellan sjukvårdshuvudmännen och ett konsortium bestående av de större försäkringsbolagen har därför skapats ett nytt försäkringssystem kallat "Patientförsäkring vid behandlings-skada". Samtliga landstingskommuner och de tre kommuner som står utanför landstingen har fr. o. m. den 1 januari 1975 anslutit sig till denna försäkring. Kostnaderna för försäkringen utgör för hela riket cirka 16 milj. kr.

Patientförsäkringen gäller vid oförutsedda skador i direkt samband med hälso- och sjukvård och som orsakats vid undersökning, medicinering, behandling eller olycksfall. Patient, som drabbas av skada, eller efterlevande till sådan patient skall ha rätt till ersättning beräknad enligt skadeståndsrättsliga principer. Detta innebär att ersättning utgår för såväl kostnader som förlorad arbetsförtjänst och ideell skada. Patientförsäkringen är samordnad med andra förmåner vid personskada på så sätt att ersättning på grund av försäkringen är sekundär till de andra utgående förmånerna. Till följd härav – och då ersättningen är tänkt att utgå i stället för skadestånd – har ersättning enligt patientförsäkring inte karaktären av sådan samordningsförmån som enligt propositionens förslag skall avräknas från skadestånd. Inte heller i övrigt berörs försäkringsformen av det nu framlagda lagförslaget.

För att pröva svårbedömda eller tvistiga fall av behandlingsskador har inrättats en särskild skadenämnd, som består av sex ledamöter. Ordföranden utses av regeringen, som också utser en ledamot som företrädare för allmänheten. Övriga ledamöter utses av sjukvårdshuvudmännen och försäkringsgivarna. Nämnden har att pröva de skadefall som hänskjutes dit. Skadelidande, sjukvårdshuvudman eller försäkringsgivare kan begära att ett ärende tas upp till prövning av nämnden. Om nämndens beslut inte godtas kan ärendet hänskjutas till skiljemän.

Vid behandling av motioner om förbättrat ekonomiskt skydd för patienter som skadas i samband med sjukvård har man från riksdagens sida förutsatt, att staten med avseende på den statliga sjukvården skulle göra åtaganden som svarade mot det ersättningssystem som kunde komma att gälla beträffande vården inom den kommunala sektorn (se LU 1972:10 s. 143 f. samt 1973:9 och 1974:10). Mellan socialdepartementet och försäkringskonstiet har förhandlingar förts om hur det vidgade ersättningsansvaret för

behandlingsskada skall införas vid statliga inrättningar med uppgifter inom hälso- och sjukvård. Dessa förhandlingar har resulterat i ett av Kungl. Maj:t den 13 december 1974 godkänt avtal av motsvarande innebörd som övriga sjukvårdshuvudmäns avtal. Avtalet innebär att staten skall erlägga en försäkringspremie om cirka 68 000 kr. per år. I 1975 års budgetproposition har medel beräknats för detta ändamål (prop. 1975:1 Bilaga 7 s. 69).

Motionen 1975:1134 tar upp frågan om ersättningsansvaret vid behandlingsskada. Det nu införda ersättningssystemet är enligt motionärens mening orättvist mot sådana patienter, som drabbats av behandlingsskada före den tidpunkt från vilken patientförsäkringen gäller. Motionären anser att staten såsom huvudman för sjukvård bör överväga möjligheterna att retroaktivt tillämpa nu praktiserade ersättningssystem med avseende på tidigare behandlingsskadade patienter eller att åtminstone bereda tidigare behandlings-skadade patienter fri sjukvård för sin skada. Motionären anser vidare att staten bör stimulera övriga sjukvårdshuvudmän till liknande överväganden.

Utskottet vill till en början uttala sin tillfredsställelse över att man numera lyckats lösa problemet med att på sjukvårdens område införa ett enkelt, snabbt och rättvist ersättningssystem. Den nya patientförsäkringen innebär att full ekonomisk kompensation i fortsättningen utgår oberoende av culpa vid "medicinska olycksfall" såväl inom den av landstingskommunerna bedrivna hälso- och sjukvården som vid statliga sjukvårdsinrättningar. Enligt utskottets mening är det ur många synpunkter glädjande att patienterna på detta sätt tillförsäkras ett fullgott ekonomiskt skydd som är helt oberoende av påvisad vårdslöshet eller bristande skicklighet från sjukvårdspersonalens sida. Utskottet vill i sammanhanget understryka att patientförsäkringen även i övrigt innebär ett ansvarsåtagande från sjukvårdshuvudmännens sida som sträcker sig väsentligt längre än som följer av skadeståndsrättens regler, bl. a. genom att innefatta ansvar för underlåten åtgärd i samband med diagnostik.

Patientförsäkringen gäller för behandlingsskada som inträffat efter den 1 januari 1975. Enligt vad utskottet inhämtat hade det intill den 10 april i år inkommit sammanlagt 48 skadeanmälningar till konsortiet för patientförsäkring. Av anmälningarna avsåg 9 tandskador, 9 kirurgiska skador, 9 sjukhusmitta, 5 medicinska skador, 4 diagnosskador och 12 olycksfall.

I förevarande motion förordas att systemet med patientförsäkring bör tillämpas retroaktivt eller att i vart fall tidigare drabbade patienter skall få fri vård för sin behandlingsskada. Utskottet har i och för sig förståelse för syftet med motionen. Det ligger emellertid i sakens natur att även betydande sociala reformer kan uppfattas som orättvisa mot dem, som av olika skäl – framför allt kostnadsmässiga – inte kan få del av desamma. Utformningen av patientförsäkringen har självfallet i hög grad påverkats av de ekonomiska förutsättningarna.

Utskottet vill dock framför allt betona att det här är fråga om en försäkringsmässig ersättningsanordning. Utmärkande för försäkringen som av-

talsform är att någon som vill skydda sig på förhand mot viss risk betingar sig ersättning om skada uppkommer. I gengäld betalar han ett bidrag även om skaderisken ej skulle realiseras. Ett försäkringsavtal måste således avse en oviss händelse och det teoretiska underlaget för beräkningen av ersättningsbelopp, försäkringspremie, försäkringstagarens självrisk m. m. utgörs av sannolikhetskalkylen. En händelse, som redan inträffat, kan ej täckas genom försäkring. Utskottet kan därför inte ansluta sig till tankegångarna i motionen om att man bör överväga att börja tillämpa systemet med patientförsäkring retroaktivt. Det nu sagda innebär givetvis inte att utskottet ej skulle finna det angeläget att ekonomiska förbättringar i olika avseenden införs för tidigare behandlingsskadade patienter, t. ex. genom att – såsom nämns i motionen – de som tidigare drabbats av behandlingsskada får helt kostnadsfri vård för skadan. Från allmänhetens synpunkt torde särskilt behandlingsskador i form av sjukhusmitten te sig som speciellt ömmande fall, där det kan anses naturligt att samhället åtar sig att svara för alla former av vårdkostnader. Ekonomiska lättnader av detta slag är emellertid något helt annat än att man retroaktivt skulle införa ett på skadeståndsrättsliga principer grundat ersättningssystem av patientförsäkringens typ. I förevarande lagstiftningsärende finns det därför inte anledning att gå närmare in på sådana frågeställningar.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:1134.

Ersättning för skador vållade av intagna på kommunal vårdinrättning

Vid sidan av brottsskadeanslaget finns det f. n. ett särskilt anslag på socialdepartementets huvudtitel som avser ersättningar för skador vållade av vissa rymlingar m. fl. (se prop. 1975:1 Bilaga 7 s. 161). Administrationen av rymlingsanslaget handhas i princip av socialstyrelsen. Från anslaget betalas ersättning för sakskadorna och, i viss utsträckning, förmögenhetsskadorna. Ersättning för personskador förekommer sällan.

Ersättning utgår för skador som vållats av personer intagna på ungdomsvårdsskolor, allmänna vårdanstalter för alkoholmissbrukare, kriminalvårdsanstalter m. m. Ersättning utgår också för skada som orsakats av intagen som avvikit från skolan eller anstalten eller som lämnat denna som frigångare eller efter permission. Dessutom utgår ersättning för skada vållad av ungdomsvårdsskoleelev som vårdas utom skola samt av person som intagits på allmän vårdanstalt men bor på inackorderingshem eller åtnjuter familjevård.

I direktiven för brottsskadeutredningen framhålls att vissa skäl talar för att man sammanför rymlingsskadefrågorna och frågorna om ersättning till brottsoffer till en gemensam administration under justitiedepartementet. Beaktas bör bl. a. att de skador som avses med rymlingsanslaget till övervägande del är brottsskador, påpekas det i direktiven. De sakkunniga bör

därför förutsättningslöst pröva huruvida en sammanföring av de båda ersättningssystemen bör ske. Även om en sammanföring kommer till stånd, kan det finnas skäl att i vissa avseenden ha en särreglering för de skador som nu omfattas av rymlingsanslaget. Det framhålls i direktiven att administrativa förändringar inte får leda till större återhållsamhet än f. n. när det gäller ersättning för dessa skador.

I *motionen 1975:726* förordas att det statliga ersättningssystemet utvidgas till att omfatta också egendomsskador som vållats av personer intagna på vårdinrättningar med landstingskommun eller primärkommun som huvudman. Motionären framhåller att rymlingsanslaget inte täcker egendomsskador som orsakas av patienter vid sådana vårdinrättningar, t. ex. mentalsjukhus och barnhem. Det är enligt motionärens mening angeläget att alla skadelidande får rätt till ersättning i här aktuella situationer, oberoende av vem som är huvudman för vårdverksamheten. I en del fall har de kommunala huvudmännen tecknat särskild ansvarsförsäkring som täcker skador av detta slag. Landstingsförbundet har rekommenderat landstingen att teckna sådan försäkring, men denna rekommendation har inte följts i någon större utsträckning, påpekar motionären. Om försäkring saknas, har de drabbade i regel ingen möjlighet att erhålla ersättning. Enligt motionärens uppfattning är det därför motiverat att överväga lagstiftningsåtgärder, som gör det möjligt för den som drabbats av egendomsskada vållad av person som är intagen på vårdinrättning med landsting eller kommun som huvudman att erhålla ersättning.

Enligt vad utskottet inhämtat torde samtliga landstingskommuner ha tecknat ett komplement till sin sedvanliga ansvarsförsäkring, såvitt avser de psykiatriska vårdanstalterna. Varje sådan anstalt är härigenom försäkrad, så att ersättning utgår för skada som intagen vållar tredje man, oberoende av om fel eller försummelse kan konstateras hos vårdpersonalen. Denna särskilda ansvarsförsäkring tillkom i samband med att landstingen övertog huvudmannaskapet för mentalsjukhusen vid mitten av 1960-talet. Landstingen har dessutom möjlighet att teckna motsvarande kompletterande ansvarsförsäkring för omsorgsverksamheten bland psykiskt utvecklingsstörda och för barnavårdsverksamheten. Det förekommer dock endast i mindre utsträckning att försäkring tecknas för dessa vårdområden.

Utskottet delar helt motionärens uppfattning om att det är otillfredsställande att det inom den kommunala vårdsektorn f. n. finns ett sämre skydd för skador som kan drabba tredje man än vid motsvarande statliga vårdinrättningar. I likhet med vad som framhålls i motionen finner utskottet det angeläget att berörda landsting och primärkommuner utnyttjar den föreliggande möjligheten att teckna kompletterande ansvarsförsäkringar för alla grenar av vårdverksamheten i enlighet med Landstingsförbundets rekommendation. Uppenbarligen är det beträffande förevarande typ av skador fråga om så speciella förhållanden, att det allmänna i princip bör svara för att skadorna blir ersatta. Utskottet vill emellertid understryka att det grund-

läggande betraktelsesättet vid denna form av ersättningsåtagande har varit att det allmänna bör bära dessa skador som ett slags omkostnad för anstaltsväsendet (jfr 1LU 1964:12 s. 18). Bl. a. har framhållits att faran för skador är särskilt stor i grannskapet av vissa vårdinrättningar och att det därför skulle vara obilligt att just de kringboende skulle behöva löpa större risker än övriga medborgare. Utskottet anser därför att man bör hålla fast vid principen om att ersättningsfrågan i dessa fall bör lösas genom ett frivilligt försäkringsskydd som skall bekostas av de kommunala huvudmännen själva. Utskottet vill således inte tillstyrka motionärens förslag om att riksdagen skall ta initiativ till lagstiftningsåtgärder, som syftar till att bygga ut det statliga ersättningssystemet till att omfatta även sådan vårdverksamhet som bedrivs av landsting eller kommun. Utskottet vill emellertid peka på att lösningen av frågan åtminstone på längre sikt kan komma att påverkas av det utredningsarbete som pågår inom brottsskadeutredningen.

På anförda skäl avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:726.

Barns och ungdoms skadeståndsskyldighet

Regeln om barns och ungdoms ansvar för skador i 2 kap. 2 § SkL är konstruerad så att skadeståndsskyldighet förutsätter en särskild skälighetsbedömning när den som vållat skadan är under aderton år. Vidare är paragrafen skriven så att tillämpningen kan varieras efter barnets utvecklingsgrad. Ju yngre barnet är desto mildare blir bedömningen. Beträffande de allra minsta barnen kan man överhuvud ej tala om uppsåt eller oaktsamhet vid orsakande av skada, och de kan därför ej bli skadeståndsskyldiga. Skadeståndets storlek kan även i övrigt avpassas efter omständigheterna i det särskilda fallet, t. ex. ekonomiska förhållanden eller utvecklingsstörningar. Ett möjligt resultat av prövningen är att barnet av sådana skäl inte åläggs något skadestånd alls. När ansvarsförsäkring täcker skadeståndsskyldigheten, skall nedsättning av skadeståndet dock ej förekomma.

I realiteten blir det självfallet oftast föräldrarna som betalar sina barns skadestånd. En förälder kan dock själv bli skadeståndsansvarig om han eller hon varit vårdslös, t. ex. genom att ge barnet farliga leksaker. Ingenting hindrar heller att både barnet och vårdnadshavaren blir ansvariga för skadan. Då tillämpas reglerna om solidariskt skadeståndsansvar.

I motionen 1975:104 hemställs att riksdagen hos regeringen anholder om utredning i syfte att få till stånd kompletteringar av SkL så att utdömd livränta på grund av skadevållande i barnaåren inte skall belasta den skadeståndsskyldige livet ut utan begränsas till exempelvis en tioårsperiod. Motionären förordar vidare att i de fall där sådan skadeståndsskyldighet f. n. förekommer samhället bör träda emellan och befria den skadeståndsskyldige från hans betalningsbörd. Motionären understryker att det från humanitär och psykologisk synpunkt är fel att en människa under hela sin aktiva tid skall behöva betala en livränta och härigenom ständigt bli påmind om

sin skuld till den ifrågavarande olyckan.

Utskottet vill till en början peka på att gällande regler innebär att ett barn inte skall behöva svara för sina handlingar i samma omfattning som en vuxen. Skadeståndsskyldigheten provas i stället efter vad som är skäligt i det särskilda fallet. Jämkning av skadeståndet kan därvid ske ända till noll. Utskottet vill också erinra om att ifall familjen – som numera i stor utsträckning är fallet – har en ansvarsförsäkring, så skyddas barnet av denna. Sådan försäkring ingår i den vanliga typen hem- eller villahemförsäkring och gäller för samtliga familjemedlemmars skadeståndsansvar. Utskottet vill i sammanhanget understryka det angelägna i att föräldrar tecknar sådan ansvarsförsäkring och på den vägen svarar för kostnaden för de skador som deras barn vållar.

Mot nu angivna bakgrund kan utskottet inte finna att den av motionären förordade tekniska lösningen med en generell tidsbegränsning av livräntan skulle innebära några fördelar ur jämkningssynpunkt jämfört med de begränsningsprinciper som f. n. gäller i fråga om barns skadeståndsansvar. Inte heller vill utskottet förorda att det allmänna – t. o. m. med retroaktiv verkan – träder in och efter viss tid övertar ersättningsansvaret på denna begränsade sektor av skadefall. Utskottet anser att samhällets insatser till stöd för dessa skadelidande liksom hittills i första hand skall kanaliseras via de olika förmåner som utgår från socialförsäkringen.

Avslutningsvis vill utskottet peka på att den i propositionen föreslagna regeln om omprövning av skadestånd kan användas även till skadevållarens fördel såtillvida som en sänkning av utgående livränta kan ske när en väsentlig ändring till det bättre inträtt i den skadelidandes förhållanden. Utskottet vill vidare framhålla att den föreslagna allmänna jämkningsregeln visserligen inte är tillämplig beträffande barns skadeståndsskyldighet, men att regeln kan tillgodose det behov av jämkning som kan föreligga, när skyldigheten att utge fullt skadestånd framstår som oskäligt betungande för en förälder som genom försummelse i vården medverkat till skada som barnet gjort.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:104, såvitt nu är i fråga.

Jämkning av det allmännas skadeståndsansvar

Såsom tidigare nämnts (se ovan s. 22) innehåller SkL åtskilliga regler som föreskriver att skadeståndet kan bestämmas eller nedsättas efter en skälighetsprövning. En sådan bestämmelse finns i 3 kap. 6 § SkL. Denna paragraf anvisar två särskilda möjligheter att jämka arbetsgivares principalansvar enligt 3 kap. 1 § och det allmännas ansvar enligt 3 kap. 2 § för fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Dels är jämkning möjlig, när skadeståndet anses vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter (för-

sta punkten). Dels kan ersättning för sakskada jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter (*andra punkten*). Dessa två jämningsfall har olika motiv och syften och de bör noga skiljas åt.

Jämkning av oskäligt betungande skadestånd (dvs. jämningsregeln i 3 kap. 6 § första punkten) kan tillämpas beträffande både enskildas och det allmännas skadeståndsansvar. Den grundläggande förutsättningen för jämkning är att det skulle bli oskäligt hårt mot den ansvarige, om han fick betala fullt skadestånd. Regeln utgör ett slags kompensation för det utvidgade principalansvar som ålagts arbetsgivarna enligt 3 kap. 1 § SkL. Utgångspunkten är att arbetsgivaren normalt skall bära kostnaden för de skador som arbetstagare vållar men att, om på grund av särskilda förhållanden skadeståndsskyldigheten skulle kunna bli oskäligt betungande för en arbetsgivare, jämkning skall vara möjlig. När det finns ansvarsförsäkring, saknas dock regelmässigt skäl till sådan jämkning. Om den skadeståndsskyldige inte skyddas av ansvarsförsäkring, måste man enligt denna bestämmelse pröva, om han bort hålla sådan försäkring. Blott i de fall, där en ansvarsförsäkring ej kunnat eller bort tecknas – därför att ingen försäkring står till buds eller därför att den skulle bli alltför kostsam eller därför att gängse försäkring ej täcker ifrågavarande förlust – är förevarande jämningsregel avsedd att tillämpas som ett slags säkerhetsventil i syfte att förebygga att ansvaret blir helt ruinerande för den skadeståndsskyldige.

Som nyss nämnts gäller denna jämningsgrund även beträffande det allmännas skadeståndsansvar. I förarbetena till stadgandet framhålls dock att det naturligtvis är sällsynt, att ansvar för det allmänna kan anses vara oskäligt betungande. Det påpekas att detta endast undantagsvis kan bli aktuellt i fråga om mindre kommuner, församlingar och kyrkliga samhälligheter. I förarbetena understryks vidare att på liknande sätt som när ansvarsförsäkring föreligger har man att bedöma den situationen, att den skadeståndsskyldige är staten, en stor kommun eller annan s. k. självförsäkrare, dvs. någon som har så omfattande verksamhet att han kan bära skadeståndsskyldighet i olika sammanhang utan ansvarsförsäkringens hjälp och därför medvetet låter bli att teckna sådan försäkring. Huvudregeln i sådana fall är således att jämkning ej skall komma i fråga.

Vid tillkomsten av stadgandet betonades vidare att förevarande jämningsgrund bara utgjorde ett första steg på vägen mot en allmän möjlighet att jämka skadeståndsskyldighet som är oskäligt betungande. Om man senare skulle införa en jämningsregel av detta slag beträffande allt skadeståndsansvar skulle den särskilda bestämmelsen i 3 kap. 6 § första punkten komma att bli överflödig, påpekades det.

Jämkning på grund av försäkringar och försäkringsmöjligheter (dvs. jämningsregeln i 3 kap. 6 § andra punkten) har endast betydelse vid sakskada. I övrigt är tillämpningsområdet detsamma som för regeln i första punkten, dvs. jämningsmöjligheten avser såväl principalansvar som det allmännas

ansvar för myndighetsutövning. Den till grund för stadgandet liggande tankegången är att om skadad egendom är försäkrad, skall jämkning stundom kunna ske. Detta innebär till en början att inom området för principalansvar och det allmännas ansvar för myndighetsutövning har genom SkL införts ett annat och mera skönsnässigt bortfall av försäkringsbolagens regressmöjligheter än som följer av reglerna om försäkringsgivares regressrätt i 25 § försäkringsavtalslagen (1927:77). Meningen med förevarande jämningsgrund är att i varje fall vissa stora saksador delvis skall stanna på den försäkringsgivare som försäkrat den skadade egendomen. Den genomgående synpunkten är att förlusten i ett sådant fall i största möjliga utsträckning skall fördelas genom försäkring (eller, när staten eller kommun är part, på skattebetalarna). Jämkningsregeln skall därför ske med hänsyn till försäkringar på båda sidor – ansvarsförsäkring på den skadeståndsskyldiges sida, sakförsäkringar på skadelidarsidan. Vidare skall man ta hänsyn till försäkringsmöjligheterna, dvs. om någon av parterna är självförsäkrare eller om någon av dem försummat att hålla ansvars- resp. sakförsäkring som får anses naturlig vid verksamheten i fråga. Regresskrav skall vara tillåtna i full utsträckning mot en försäkringstagare med ansvarsförsäkring, eller mot en självförsäkrare (t. ex. staten) i samma omfattning som en ansvarsförsäkring skulle ha täckt skadeståndet. Men till den del skadeståndsansvaret går utöver vad ansvarsförsäkringen ersätter eller kunnat ersätta, skall skadan stanna på försäkringsbolaget. Den närmare tillämpningen av jämningsregeln i andra punkten blir ganska komplicerad, men förarbetena ger vissa anvisningar om hur man skall gå till väga. Metoden går ut på att man vid bedömningen skall skilja mellan krav från flera olika kategorier skadelidande och ansvar för flera olika kategorier av skadeståndsskyldiga.

I propositionen framhålls att den nu föreslagna allmänna jämningsregeln medger jämkning efter samma grunder som den nuvarande bestämmelsen i 3 kap. 6 § första punkten. Sistnämnda bestämmelse blir härigenom överflödig och föreslås därför bli upphävd. Däremot behålls enligt förslaget regeln i 3 kap. 6 § andra punkten. Den möjlighet som detta stadgande ger att beträffande principalansvar och det allmännas ansvar för skada genom oriktig myndighetsutövning jämka ersättning vid sakskada med hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter föreslås sålunda komma att bestå vid sidan av den allmänna jämningsregeln.

I *motionen 1975:1818*, yrkandet 2, förordas att hänvisningen till det allmännas ansvar vid oriktig myndighetsutövning i 3 kap. 2 § skall utgå ur 3 kap. 6 § i förslaget. Motionärerna framhåller att det är osannolikt med jämningsfall beroende på den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden när det gäller den offentliga sektorn. Lagstiftningen bör därför inte tyngas med regler härom. Sådana regler torde enligt motionärernas mening vara ägnade att skapa förvirring i rättstillämpningen genom att föranleda lagtolkaren till att fundera på om det kan antas föreligga några motiveringar för att nedsätta det skadestånd som kan komma att åläggas staten eller kommunal samfällighet.

Såsom den föregående framställningen ger vid handen synes motionsyrkandet delvis vara grundat på en missuppfattning av innebörden i propositionens förslag. Utskottet vill erinra om att förslaget innebär att bestämmelsen i 3 kap. 6 § första punkten om jämkning av oskäligt betungande principalansvar m. m. upphävs och ersätts av den föreslagna allmänna jämningsregeln. Utskottet vill tillägga att utskottet förutsätter att möjligheterna till jämkning enligt denna grund även i fortsättningen utnyttjas mycket restriktivt när det gäller ansvar för det allmänna i enlighet med de motivuttalanden som gjordes vid SkL:s tillkomst och som delvis återgivits här ovan. Utskottet vill med anledning av motionsyrkandet vidare erinra om att den enligt propositionens förslag kvarstående jämningsregeln i den nuvarande andra punkten, som ger viss möjlighet att vid sakskada ta hänsyn till bl. a. försäkring på den skadelidandes sida, omfattar såväl enskilda och offentliga arbetsgivares principalansvar enligt 3 kap. 1 § som det allmännas ansvar för myndighetsutövning enligt 3 kap. 2 §. Något skäl att i förevarande avseende göra skillnad mellan statens och kommunernas principalansvar, å ena sidan, och deras ansvar för myndighetsutövning, å den andra, torde enligt utskottets mening knappast kunna anföras. Det kan i sammanhanget påpekas att det allmännas ansvar för myndighetsutövning har större räckvidd än principalansvaret genom att det omfattar även ren förmögenhetsskada på grund av culpa i utomobligatoriska förhållanden.

Såsom tidigare nämnts gör den nuvarande jämningsregeln i 3 kap. 6 § andra punkten det möjligt att även till förmån för staten eller en kommun mildra skadeståndsskyldigheten när den skadelidande har försäkring. Enligt utskottets mening är det nödvändigt att också med avseende på det allmännas ansvar ha tillgång till denna jämningsmöjlighet. Av uttalanden i samband med stadgandets tillkomst framgår att man tänkt bl. a. på skador på fartyg och flygplan, vilka representerar mycket stora värden och regelbundet är eller kan vara försäkrade. Förevarande jämningsregel gör det således möjligt att ålägga staten ett begränsat skadeståndsansvar, om t. ex. ett fel av en trafikledare på en statlig flygplats medför att ett försäkrat flygplan havererar, eller om en felaktig sjömärkning leder till en fartygskatastrof. Regeln får till följd att i sådana fall utgår fullt skadestånd för personskador, men däremot inte för skada på flygplanet respektive fartyget. Att jämningsgrunden bör omfatta också oriktig myndighetsutövning finner utskottet likaså befogat. Det kan i sammanhanget erinras om att även beslut som utgör ett led i obligatorisk kontrollverksamhet – t. ex. rörande byggnader, hissar, vattendrag, bilar, fartyg, livsmedel och läkemedel – är att hänföra till myndighetsutövning.

Utskottet vill vidare fästa uppmärksamheten på att fastän propositionens förslag inte innebär några nyheter i sak beträffande jämkning av det allmännas skadeståndsansvar så medför förslaget dock betydande fördelar ur lagteknisk synpunkt. Den nuvarande redaktionella uppställningen med två skilda jämningsgrunder sammanförda i 3 kap. 6 § SkL synes utskottet

onödigt försvåra lagtextens läsbarhet. Genom att jämningsregeln i den nuvarande första punkten utgår, blir paragrafens innehåll i fortsättningen betydligt lättare att uppfatta.

Såsom tidigare nämnts har den kvarvarande regeln om jämkning på grund av försäkringar och försäkringsmöjligheter ett nära samband med försäkringsbolagens möjligheter att utöva regressrätt. Med hänsyn härtill vill utskottet avslutningsvis erinra om att i skadeståndskommitténs återstående uppdrag ingår att utreda en reform av reglerna om försäkringsgivares regressrätt och därmed sammanhängande frågor, bl. a. om självförsäkrars rätt till skadestånd och den verkan det kan ha på skadeståndsansvaret att den skadelidande underlåtit att skydda sig genom sedvanlig försäkring. Kommittén har ställt i utsikt att den i samband med slutförandet av sitt uppdrag kommer att lägga fram förslag till bl. a. generella regler om jämkning och bortfall av skadeståndsskyldighet på grund av den skadelidandes försäkringar och försäkringsmöjligheter (SOU 1971:83 s. 37, 49 och 70). Utredningsarbetet synes i denna del komma att bedrivas i samråd med försäkringsrättskommittén (direktiv, se 1975 års kommittéberättelse Ju 62). Det torde således med hänsyn till det nu anförda finnas anledning för riksdagen att framdeles återkomma till den fråga som motionärerna här tagit upp.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:1818, såvitt nu är i fråga.

Införande av strikt skadeståndsansvar för arbetsgivare m. m.

Den allmänna culparegeln har lagfästs i 2 kap. 1 § SkL. Det stadgas där att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan, såvida icke annat följer av lagen.

Egen culpa är emellertid ej alltid förutsättning för utomobligatoriskt skadeståndsansvar. Samhällsutvecklingen, framför allt utvecklingen inom industrin och kommunikationsväsendet med de ofantligt ökade skaderisker dessa verksamheter innebär, har medfört att i allt större utsträckning – på grund av bestämmelser i speciallagstiftning eller enligt grundsatser som utbildats i rättspraxis – objektivt (strikt) skadeståndsansvar kommit att tillämpas, dvs. ansvar för annans vållande eller ansvar oberoende av om vållande ligger någon till last. I det senare fallet brukar ansvaret betecknas som rent objektivt eller rent strikt ansvar.

Regler om strikt ansvar återfinns i ett flertal lagar, t. ex. järnvägsansvarighetslagen (1886:7 s. 1), elanläggningslagen (1902:71 s. 1), luftfartsansvarighetslagen (1922:382), ägofredslagen (1933:269), lagen (1943:459) om tillsyn av hundar, atomansvarighetslagen (1968:45), miljöskyddslagen (1969:387), datalagen (1973:269) och lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss (vilken ännu ej trätt i kraft). Utan stöd av skriven lag har i rättspraxis utbildats regler om strikt ansvar för vissa former av farlig verksamhet, såsom

omfattande sprängningsarbeten och särskilt farliga militärövningar.

Vad beträffar ansvar för annans vållande utan eget vållande stadgas i 3 kap. 1 § SkL att den som har arbetstagare i sin tjänst skall ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten och att motsvarande gäller i fall då arbetstagare i tjänsten vållar ren för-mögenhetsskada genom brott. Principalansvar enligt dessa bestämmelser skall gälla oavsett om den skadevållande medhjälparen intar en överordnad ställning eller har en mer underordnad befattning och skall tillämpas oberoende av om skadan har drabbat en utomstående person eller någon av arbetsgivarens egna anställda.

En fråga av stor betydelse för både skadeståndsskyldiga och skadelidande är vem av dem som skall bevisa de olika omständigheter som kan inverka på skadestandsfrågan. Huvudregeln kan sägas vara att bevisbördan beträffande en viss omständighet ligger på den part som vill åberopa omständigheten till sin fördel. Vid culpaansvar skall alltså den skadelidande bevisa att den som han begär skadestånd av har varit vållande. Lyckas han inte med det, godtar man hans motparts påstående att denne handlat fullt korrekt. Det är också den skadelidande som skall bevisa att det föreligger adekvat kausalitet mellan vållandet och skadan. Vid strikt ansvar måste den skadelidande på motsvarande sätt bevisa att den skada han har lidit är av den art som avses med de särskilda reglerna om strikt ansvar och att den härrör från motpartens verksamhet eller egendom. Vidare är det den skadelidandes sak att bevisa omfattningen av sina skador. Han måste därvid kunna styrka att det föreligger ett adekvat orsakssammanhang mellan skadefallet och de kostnader och förluster han begär ersättning för. Däremot åligger det den skadeståndsskyldige att bevisa att den skadelidande medverkat till skadan, om han till sitt försvar vill åberopa reglerna om jämkning på grund av medvållande.

Enligt vissa lagar slipper den skadelidande bevisa vållande på motpartens sida. I stället är det den mot vilken skadestandsanspråket riktas som får skaffa fram bevisning om att han, eller dem han ansvarar för, inte har varit oaktsam. Bevisbördan är således omkastad så att det åligger svaranden i skadeståndsmålet att visa sig vara fri från vållande ("exculpation"). Ett på dylik presumerad culpa grundat ansvar kallas ofta presumtionsansvar. Den i praktiken viktigaste lagen som föreskriver ansvar av denna typ är bilansvarighetslagen (1916:312). Presumtionsansvar gäller också enligt sjölagen (1891:35 s. 1) i de flesta skadefall för redaren.

I *motionen 1975:1142* hemställs att strikt ansvar införs för alla företag, så att företagen blir skadeståndsskyldiga för skador som uppstår i samband med arbetet. Vidare hemställs att principen om "omvänd bevisföring" genomförs på detta område, så att företag har att bevisa sig fria från skuld med avseende på framställda skadeståndskrav. Motionärerna pekar på att arbetare ständigt utsätts för nya skaderisker. Industrin använder allt fler nya kemiska preparat med okända verkningar på människorna. Förgiftnings-

fallen ökar samtidigt som skadorna blir allt svårare att bota. För att motverka dessa effekter måste enligt motionärernas uppfattning bl. a. skadeståndsreglerna ändras på det sätt som föreslås i motionen.

Utskottet har flera gånger tidigare haft att ta ställning till frågor av det slag som berörs i motionen (se LU 1972:10 s. 135–137 och LU 1973:24). Utskottet har därvid avstyrkt bifall till liknande motionsyrkanden och de invändningar som från utskottets sida anförts mot förslagen finner utskottet alltfjämt äga giltighet. Vad först gäller förslaget om *införande av strikt skadeståndsansvar* för alla arbetsgivare vill utskottet erinra om att man just på yrkesskadornas område övergått från ett ersättningssystem byggt på strikt ansvar för arbetsgivare till ett av arbetsgivarna bekostat försäkringssystem, som successivt byggts ut och förstärkts. Det bör enligt utskottets mening i detta sammanhang understrykas att skyldigheten att betala premier till yrkesskadeförsäkringen är ett sätt på vilket arbetsgivarna lämnar ersättningar för olycksfall i arbete. Därjämte lämnar arbetsgivarna betydande bidrag till den allmänna sjukförsäkringen och erlägger avgifterna för allmän tilläggspension, vilken bl. a. inkluderar s. k. förtidspension till den som blivit varaktigt arbetsoförmögen, t. ex. genom olycksfall i arbete. Utskottet vill vidare framhålla att det skulle vara onödigt dyrbart och innebära slöseri med tillgängliga resurser att för reglering av ersättning för olycksfall i arbetet ha två system, ett skadeståndsrättsligt byggt på strikt ansvar och ett system byggt på yrkesskadeförsäkringen. Utskottet vill i sammanhanget påpeka att den senare lagen täcker också vissa yrkessjukdomar, vilka ej kan rubriceras som olycksfall och som således ej skulle kunna ersättas om man enbart hade att lita till skadeståndsregler för att lösa ersättningsfrågan.

Uppenbarligen är det i motionen aktualiserade problemet om den fortsatta utbyggnaden av det ekonomiska olycksfallsskyddet vid yrkesskadefall en viktigt social fråga, som tillmätts hög prioritet av arbetsmarknadens parter. När det gäller att ta ställning till vilka metoder man bör välja för att lösa detta problem vill utskottet till en början erinra om att yrkesskadeförsäkringen f. n. är föremål för översyn av yrkesskadeförsäkringskommittén. Utskottet vill vidare hänvisa till att i samband med SkL:s tillkomst år 1972 framhölls det från statsmakternas sida att i den mån föreliggande önskemål om förbättringar av det ekonomiska olycksfallsskyddet inte kunde tillgodoses genom en fortsatt utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen borde behoven täckas genom att arbetsmarknadsparterna gemensamt inrättar kollektiva försäkringssystem till arbetstagarnas förmån. Sådana gruppförsäkringsanordningar kan i fråga om grunderna för beräkning av ersättningarna delvis anpassas till vad som gäller inom skadeståndsrätten, och arbetstagarna kan därigenom beredas ett skydd som är i stort sett likvärdigt med det skydd som regler om strikt skadeståndsansvar skulle ge. Vidare kan skaderegleringen göras avsevärt billigare och snabbare än i ett skadeståndsrättsligt system genom att vissa ersättningar, bl. a. för sveda och värk o. d., särskilt i mindre komplicerade fall, fastställs att utgå enligt på förhand be-

stämnda schabloner. Slutligen bör också erinras om de möjligheter till en differentiering av ersättningsnivån efter skiftande behov och resurser som försäkringsanordningar av detta slag inrymmer och som saknar motsvarighet i ett skadeståndsrättsligt system.

Utskottet vill mot denna bakgrund peka på att under senare år ett stort antal kollektiva försäkringssystem har tillskapats som ger ett ytterligare ekonomisk olycksfallsskydd vid yrkesskador. Sålunda finns sedan år 1963 efter avtal mellan Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen en tjänstegrupplivförsäkring för såväl organiserade som oorganiserade arbetstagare, vilken meddelas av Arbetsmarknadens försäkringsbolag (AFA). Liknande grupplivförsäkringar finns för arbetstagare hos staten, kommunerna och kooperationen samt för värnpliktiga. Försäkringsavgifterna erläggs av arbetsgivarna. Vid sidan av tjänstegrupplivförsäkringarna, som i dag omfattar cirka 3,2 miljoner personer, har utvecklats en vidsträckt verksamhet med frivilliga grupplivförsäkringar omfattande olika kategorier av människor. Dessa försäkringar lämnar regelmässigt utrymme för medinträde för den försäkrades maka eller make. De frivilliga grupplivförsäkringarna omfattar f. n. cirka 3,6 miljoner direkt försäkrade.

De anställdas krav på trygghet kan också tillgodoses av frivillig försäkring på den skadeståndsskyldiges sida, nämligen om arbetsgivaren har försäkringsskydd i form av ansvarsförsäkring (s. k. företagsansvarsförsäkring). En särskild form av ansvarsförsäkring är den trygghetsförsäkring vid yrkesskada (TFY) som till följd av kollektivavtalsreglering gäller på stora delar av arbetsmarknaden fr. o. m. den 1 september 1974. Trygghetsförsäkringen har till syfte att ge den som drabbas av personskada genom olycksfall i arbetet full ersättning – såväl ekonomisk som ideell – enligt skadeståndsrättens normer utan att det behöver visas att arbetsgivaren eller annan är skadeståndsskyldig. Försäkringen meddelas av ett särskilt konsortium bildat av de större försäkringsbolagen. I huvudsak motsvarande regler gäller på det statligt lönereglerade området på grund av kollektivavtal om ansvarighetsförsäkring för personskada m. m. (statens personskadeförsäkring).

Den kraftiga expansion av olika kollektiva försäkringssystem, som ägt rum på arbetsmarknaden under senare år, bekräftar enligt utskottets mening det riktiga i den målsättning för det fortsatta reformarbetet på yrkesskadeområdet, som statsmakterna gav uttryck för i samband med antagandet av SkL. Enligt utskottets uppfattning bör önskemålen om förbättringar av det ekonomiska skyddet vid yrkesskadefall även i fortsättningen tillgodoses genom en successiv utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen och av kompletterade ersättningsanordningar i form av kollektiva försäkringar. Ett bifall till motionärernas förslag om införande av strikt skadeståndsansvar för arbetsgivarna skulle emellertid rycka undan grunden för de redan existerande kollektivavtalsreglerade försäkringarna och skulle även omöjliggöra en önskvärd ytterligare expansion av sådana ersättningssystem. Utskottet avstyrker därför bifall till förevarande motionsyrkande.

Vad slutligen gäller förslaget om *omvänd bevisbörda* bör det framhållas att man därigenom i realiteten uppnår samma skadeståndsansvar som om ett strikt skadeståndsansvar gällde. De invändningar som kan riktas mot ett strikt ansvar äger följaktligen giltighet också beträffande ett ansvar med omvänd bevisbörda (s. k. presumtionsansvar). Beträffande de nuvarande bevisnormerna vill utskottet dock fästa uppmärksamheten på att vållandet i själva verket är sammansatt av så många olika faktorer, att det är svårt att tala om någon enhetlig bevisbörda rörande dem. Det ankommer i praxis säkerligen på den skadelidande att visa att någon *felaktighet* ligger den till last som påstås vara oaktsam, men beträffande tänkbara ursäkter torde bevisbördan snarare åvila den som gör gällande att de varit för handen i det särskilda fallet. I den praktiska rättstillämpningen uppkommer i sådana fall ofta ett slags exculperingssituation för svaranden. Man kan också peka på att de rättstillämpande organen ibland godtar att endast stor sannolikhet kan påvisas beträffande orsakssambandet mellan skadan och den händelse som påstås vara ansvarsgrundande.

För att ge en mera rättvisande bild av de nuvarande reglerna om bevisbördans placering vill utskottet också peka på att talan om skadestånd enligt SkL kan grundas på anonyma fel – skadevällaren kan inte utpekas – eller kumulerade fel – flera mindre fel som inte vart för sig uppfyller kravet på culpa. Med hänsyn härtill har genom SkL uppkommit ett i förhållande till äldre rätt gynnsammare bevisläge för den skadelidande. Den skadelidandes bevisskyldighet bör vidare sättas i relation till den skadeståndsgrundande handlingsföreskrift som återfinns i 7 § första stycket arbetskyddslagen (1949:1) och som ålägger arbetsgivare att "iakttaga allt som med hänsyn till arbetets natur och de förhållanden, under vilka arbetet bedrivs, samt arbetstagarens ålder, yrkesvana och övriga förutsättningar för arbetet skäligen kan erfordras för att förebygga att hos honom sysselsatt arbetstagare ådrager sig ohälsa i följd av arbetet eller drabbas av olycksfall däri".

Utskottet vill dock avslutningsvis erinra om den debatt som under senare tid förekommit beträffande svårigheterna att få vissa sjukdomstillstånd att bli klassificerade som yrkesjukdomar enligt yrkesskadeförsäkringen. Svårigheterna har i dessa fall berott på den osäkerhet som från vetenskaplig synpunkt förelegat i fråga om eventuella sjukdomsalstrande egenskaper hos vissa kemiska ämnen. Detta har i sin tur medfört problem angående orsakssamband och orsakskonkurrens. Såsom tidigare nämnts är yrkesskadeförsäkringen f. n. föremål för översyn av yrkesskadeförsäkringskommittén. Självfallet kan resultatet av kommitténs ställningstaganden till frågeställningar av detta slag komma att få återverkningar även på de allmänna skadeståndsrättsliga bevisbördereglerna, åtminstone inom yrkesskademrådet. F. n. finns det emellertid enligt utskottets mening ej anledning att frångå den ståndpunkt som riksdagen tidigare intagit med avseende på motionsyrkanden angående omvänd bevisbörda.

På grund av det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:1142.

Samordningen med de nya trafikskadereglerna

De genom propositionen framlagda lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1976. Avsikten har varit att beträffande medvållandereglerna uppnå en samordning med de nya trafikskaderegler som kan väntas bli resultatet av trafikskadeutredningens betänkande (SOU 1974:87) Trafiksskadeersättning. Utredningens förslag upptar bl. a. vissa regler om skadelidandes medvållande till trafikskada, vilka har samband med skadeståndslagens allmänna bestämmelser om medvållande. Föredragande statsrådet har vid framläggandet av förevarande lagförslag räknat med att propositionen på grundval av utredningens betänkande skulle kunna föreläggas riksdagen i så god tid att också nya trafikskaderegler kunde träda i kraft den 1 januari 1976.

Arbetet med sistnämnda lagförslag har emellertid tagit längre tid än som ursprungligen beräknats. Man torde för närvarande böra räkna med att nya trafikskaderegler kan träda i kraft tidigast den 1 juli 1976.

Utskottet har övervägt om vid sådant förhållande utskottet i detta lagstiftningsärende bör genom utskottsiniciativ framlägga förslag om en särskild reglering av frågan, vilken inverkan den skadelidandes medvållande bör ha på rätten till skadestånd vid trafikolycksfall. Utskottet har emellertid stannat för att inte f. n. föreslå några sådana lagändringar.

Utöver det ovan anförda har de i propositionen framlagda förslagen inte givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande begränsning av ersättningsnivån vid personskada att riksdagen avslår motionen 1975:1821,
2. beträffande omprövning av skadestånd att riksdagen med avslag på motionen 1975:1817 antar 5 kap. 5 § i det genom propositionen 1975:12 framlagda förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207),
3. beträffande samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada att riksdagen – med förklaring att propositionen i denna del inte kunnat oförändrad godtas – med bifall till motionen 1975:1820, yrkandet 1, antar 5 kap. 3 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen med i här nedan som *utskottets förslag* betecknad lydelse:

*Regeringens förslag**Utskottets förslag***5 KAP.****3 §**

Vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll avräknas förmån som den skadelidande med anledning av förlusten

har rätt till i form av

1. ersättning, som utgår på grund av obligatorisk försäkring enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring eller lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring, eller annan likartad förmån,

2. sjuklön eller pension som utges av arbetsgivare på grund av anställningsavtal,

3. pension som utgår på grund av kollektiv tjänstepensionsförsäkring,

4. periodisk ersättning som utgår på grund av sådan olycksfalls- eller sjukförsäkring som har meddelats på grund av kollektivavtal.

I skälig omfattning avräknas även periodisk ersättning som den skadelidande med anledning av förlusten har rätt till på grund av annan olycksfalls- eller sjukförsäkring än som omfattas av första stycket.

4. beträffande omprövningsrätt på grund av ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida att riksdagen med anledning av motionen 1975:1820, yrkandet 2 i motsvarande del, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
5. beträffande jämkning av oskäligt betungande skadestånd att riksdagen
 - a) med anledning av motionerna 1975:1818, yrkandet 1, och 1975:1820, yrkandet 3, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört angående tilläggsdirektiv till brottsskadetutredningen,
 - b) med anledning av motionen 1975:1820, yrkandet 2, såvitt nu är i fråga, godkänner vad utskottet anfört angående rekvisitet om beaktande av den skadelidandes behov av skadeståndet m. m.,
6. att riksdagen med avslag på motionen 1975:1820, yrkandet 2, antar 6 kap. 2 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen,
7. beträffande patientförsäkring att riksdagen avslår motionen 1975:1134,
8. beträffande skador vållade av intagna på kommunal vårdinrättning att riksdagen avslår motionen 1975:726,
9. beträffande barns och ungdoms skadeståndsskyldighet att riksdagen avslår motionen 1975:104, yrkandena 1 och 2,
10. beträffande jämkning av det allmännas skadeståndsansvar att riksdagen med avslag på motionen 1975:1818, yrkandet 2, antar 3 kap. 6 § förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen,
11. beträffande införande av strikt skadeståndsansvar m. m. att riksdagen avslår motionen 1975:1142,

12. att riksdagen antar förslaget till lag om ändring i skadeståndslagen i vad förslaget ej omfattas av utskottets hemställan under 2, 3, 6 och 10,
13. att riksdagen antar övriga i propositionen framlagda lagförslag.

Stockholm den 22 april 1975

På lagutskottets vägnar
IVAN SVANSTRÖM

Närvarande: herrar Svanström (c), Hammarberg (s), Lidgard (m)¹, Börjesson i Falköping (c)², fru Åsbrink (s), herrar Andersson i Södertälje (s), Torwald (c), Olsson i Timrå (s), Winberg (m)³, Olsson i Sundsvall (c), Israelsson (vpk)⁴, fru Fredgardh (c), fru Tillander (c)⁵, herr Gustafsson i Stockholm (s), fru Lindquist (m), fru Hjalmarsson (s), herrar Henmark (fp), Lövenborg (vpk)⁶ och fru Karlsson (c)⁷.

¹ Ej närvarande vid p. 7–13 i utskottets hemställan

² Endast närvarande vid p. 7, 9, 10 i utskottets hemställan

³ Endast närvarande vid p. 7–13 i utskottets hemställan

⁴ Endast närvarande vid p. 4–6 i utskottets hemställan

⁵ Endast närvarande vid p. 11–13 i utskottets hemställan

⁶ Endast närvarande vid p. 1–3 i utskottets hemställan

⁷ Endast närvarande vid p. 1–6, 8 i utskottets hemställan

Reservation

beträffande *jämknings* av *oskäligt betungande skadestånd* (punkt 5 i hemställan)

av herr Hammarberg (s), fru Åsbrink (s), herrar Andersson i Södertälje (s), Olsson i Timrå (s), Israelsson (vpk), Gustafsson i Stockholm (s) och fru Hjalmarsson (s), som anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 40 med "Med hänvisning" och slutar på s. 42 med "vissa skadelidande" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det i och för sig naturligt att man vid en skälighetsprövning av det slag som avses med den allmänna jämningsregeln beaktar så markerade skillnader i skuldgraden som mellan å ena sidan vanlig

oaktsamhet och å andra sidan uppsåt eller grov vårdslöshet hos den skadeståndsskyldige. Det torde stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet att jämningsregeln framför allt kommer till användning i det förra fallet och att den tillämpas mer restriktivt i de senare fallen.

Vad särskilt angår skador på grund av uppsåtlig brottslig gärning kan omständigheterna å andra sidan ofta vara sådana att det för den skadeståndsskyldige skulle vara oskäligt betungande att behöva betala fullt skadestånd. Enligt utskottets mening skulle det från sociala och humanitära synpunkter te sig olyckligt att ålägga en tilltalad en skadeståndsskyldighet som han inte kan fullgöra hur väl han än sköter sig i fortsättningen. Skadeståndet kan då bli ett avgörande hinder för hans återanpassning i samhället. Det kan också te sig meningslöst att döma en förut många gånger straffad person att utge skadestånd som han omöjligen kan betala. Redan skyldigheten att utge ett för den skadelidande tämligen obetydligt belopp kan för den skadeståndsskyldige brottslingen allvarligt försvåra dennes rehabilitering.

Med hänsyn till det sagda bör jämningsregeln, som också framhålls i propositionen, kunna tillämpas även vid skada i samband med uppsåtliga brott, om i övrigt starka skäl – t. ex. hänsyn till den brottslikes möjligheter till återanpassning – talar för att skadeståndet sätts ned.

När det gäller frågan huruvida staten skall träda in och ta på sig ett ersättningsansvar för den del av skadeståndet som kan komma att sättas ned av hänsyn till skadevållarens sociala rehabilitering, vill utskottet erinra om att det ankommer på brottskadeutredningen att överväga om det finns skäl att införa ett vidgat statligt ersättningsansvar för person- och sakskada i samband med brott. Propositionen innebär att den skadelidande har rätt till ersättning av allmänna medel för sin skada enligt vanliga regler även om hans skadeståndstalan mot den brottslige skadevållaren har satts ned av hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och intresset av återanpassning. Huruvida den ersättning som har utgetts av staten till den skadelidande skall kunna återkrävas från skadevållaren är en fråga som det ankommer på brottskadeutredningen att överväga.

Av det nu anförda framgår att de frågor som har väckts i motionen 1975:1818, yrkandet 1, f. n. är föremål för överväganden inom brottskadeutredningen. Uppenbarligen bör resultatet av detta utredningsarbete först avvaktas innan man tar slutlig ställning till dessa frågor. Med hänsyn härtill avstyrker utskottet bifall till denna motion, såvitt nu är i fråga.

Motionen 1975:1820, yrkandet 3, rör frågan om man även i andra fall än när skadestånd grundas på brott bör införa en möjlighet till statlig ersättning åt skadelidande vars skadestånd har blivit nedsatt genom jämkning till följd av ekonomiska förhållanden på skadevållarens sida. Utskottet vill för sin del erinra om att samhället genom socialförsäkringen bereder alla medborgare ett grundläggande skydd vid personskador och att det på sakskadeområdet finns goda möjligheter för den enskilde att skaffa sig ett

försäkringsskydd till rimliga kostnader. Frågan är alltså om staten bör träda in och ersätta den del av skadan som inte täcks av sådana försäkringsförmåner. Uppenbarligen kan staten inte ta på sig ett generellt ersättningsansvar för person- eller sakskador som inte täcks av socialförsäkring eller annan försäkring. Än orimligare skulle det vara om staten skulle svara för ren förmögenhetsskada. Och det finns inte någon anledning till att just den som får sitt skadestånd nedsatt med tillämpning av den allmänna jämningsregeln skulle få större möjligheter till ersättning av allmänna medel än den som skadats under sådana omständigheter att han över huvud taget inte har rätt till skadestånd.

Utskottet vill vidare peka på att det med hänsyn till SkL:s dispositiva natur torde vara i det närmaste ogörligt att förverkliga tankegångarna i motionen om att inom den allmänna jämningsregeln tillämpningsområde införa koordinerande regler om statlig ersättning till de skadelidande. En sådan samordning synes vara teknisk genomförbar endast i de fall då tvist föreligger mellan parterna i själva jämningsfrågan och saken underställs domstols prövning. Utskottet vill i anslutning härtill påpeka att det f. n. bara är en liten del av skadefällen som går till domstol och att när rättegång anställs det sällan överlämnas till domstolen att avgöra frågor om ersättningsposter som skulle kräva vidlyftig handläggning. Oftast är nämligen parternas syfte att endast erhålla ett avgörande i ansvarsfrågan, eventuellt också av frågan om och i vilken grad den skadelidande varit medvållande.

Under hänvisning till vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till motionen 1975:1820, yrkandet 3.

Beträffande den allmänna jämningsregeln upptar såsom tidigare nämnts motionen 1975:1820 under punkten 2 dessutom förslag till vissa ändringar i den föreslagna lagtexten, vilka sammanhänger med yrkandet om tilläggsdirektiv för brottsskadeutredningen. Ändringsförslaget går ut på att *dels* rekviritet om beaktande av den skadelidandes behov av skadeståndet, *dels* hänvisningen till "övriga omständigheter" skall utgå ur paragrafen. Som framgår av det nyss anförda har utskottet ställt sig avvisande till tankegångarna om att införa statligt ersättningsansvar för de jämningsfall som motionärerna avser. Redan som en följd av detta ställningstagande kan utskottet inte biträda yrkandet om ändrad lydelse av den allmänna jämningsregeln. Utskottet vill emellertid tillägga att det enligt utskottets mening är angeläget att skadestandsreglerna utformas så att de inte leder till stötande eller obilliga resultat. På grund härav bör det vid tillämpning av den allmänna jämningsregeln vara möjligt att beakta både den skadeståndsskyldiges intresse att inte åläggas oskäligt betungande skadestånd och den skadelidandes intresse att få ut det skadestånd som han behöver t. ex. för sin försörjning. Att en sådan intresseavvägning skall företas bör komma till klart uttryck i lagtexten. Beträffande hänvisningen i lagrummet till "övriga omständigheter" har motionärerna anfört att detta endast skulle syfta på graden av den ansvariges skuld. Till förebyggande av missförstånd på denna punkt

vill utskottet framhålla, att uttrycket "övriga omständigheter" avser även åtskilliga andra motivuttalanden angående de närmare förutsättningarna för jämningsregelns tillämpning, t. ex. det förhållandet att jämkning ej skall förekomma, om skadeståndet täcks av ansvarsförsäkring eller när den skadeståndsskyldige är att bedöma som självförsäkrare, och att jämkning ej heller som regel bör ske, om den skadeståndsskyldige har underlåtit att teckna ansvarsförsäkring i sådana fall där han objektivt sett borde ha gjort detta.

Enligt utskottets uppfattning bör förevarande regel således ha den utformning som har förordats i propositionen. I samband härmed bör dock påpekas att utskottets förslag när det gäller samordningen mellan skadestånd och förmåner från privata sjuk- och olycksfallsförsäkringar leder till ett ökat utrymme för en tillämpning av den allmänna jämningsregeln. När en skadelidande har rätt till sådana förmåner, minskar givetvis hans behov av att dessutom få fullt skadestånd.

dels att utskottets hemställan under 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande jämkning av oskäligt betungande skadestånd att riksdagen
 - a) avslår motionerna 1975:1818, yrkandet 1, och 1975:1820, yrkandet 3,
 - b) med avslag på motionen 1975:1820, yrkandet 2, såvitt nu är i fråga, godkänner vad utskottet anfört angående rekvisitet om beaktande av den skadelidandes behov av skadeståndet m. m.,

Särskilda yttranden

1. beträffande *begränsning av ersättningsnivån vid personskada*

av herr Olsson i Timrå (s) och fru Hjalmarsson (s) som anför:

Utskottets främsta argument mot en begränsning av ersättningen vid personskada är, att skadestandsreglerna inte är något lämpligt instrument för att åstadkomma inkomstutjämning.

Detta påstås inte heller i motionen. Tvärtom påpekas att höginkomsttagaren kan skaffa sig kompletterande egen försäkring. Samma påpekande gjordes i propositionen 1972:5, där tanken på en begränsningsregel framfördes. Eftersom många olyckor inträffar under sådana omständigheter att ingen kan krävas på skadestånd, är det under alla omständigheter naturligt för höginkomsttagaren att skaffa sig ett kompletterande försäkringsskydd.

Motionärens argument är i stället att skadeståndsrätten alltmer får karaktär av sociallagstiftning när det gäller personskada. Den som anses skadeståndsskyldig drabbas av hela det ekonomiska ansvaret även om han hade ringa eller kanske rentav ingen skuld till skadan. En övre gräns som

i socialförsäkringen ter sig då inte orimlig.

Beträffande utformningen av en eventuell begränsningsregel anser utskottet att den kunde kompletteras med en avtrappning av maximinivån med hänsyn till arbetsoförmågans storlek. Detta är också vår åsikt. T. ex. kunde man tänka sig att om gränsen vid hel arbetsoförmåga är 12 basbelopp, skulle den vid halv arbetsoförmåga vara 6 basbelopp osv. Utskottet anser emellertid att en dylik avtrappning skulle innebära avsevärd komplikation.

Frågan är om detta är riktigt. Tillvägagångssättet torde bli följande. Först fastställs inkomstförlusten. Sedan göres avdrag för samordningsförmån. Återstoden är skadeståndet, och det är först här, alltså i sista ledet, som begränsningen skulle komma in.

Utskottet påpekar att kompensationsgraden skulle komma att variera, bl. a. med hänsyn till samordningsförmånerna. En utlänning skulle maximalt kunna få t. ex. 108 000 kr. i årlig livränta även om hans inkomstbortfall var vida högre. En svensk i samma inkomstläge skulle kunna få 108 000 kr. + den samordningsförmån, han eventuellt är berättigad till. Mot bakgrund av att utskottet dels fastslagit, att skadeståndsreglerna inte åsyftar inkomstutjämning, dels föreslagit borttagande av 5 kap. 3 § andra stycket i förslaget, borde man inte ha någon invändning mot att en höginkomsttagare med samordningsförmån kan bli bättre ställd än en utan sådan förmån. Indirekt har han ju betalat för sin samordningsförmån, t. ex. en löntagare för yrkesskadeförsäkringen.

Med detta särskilda yttrande har vi velat markera att frågan om en allmän begränsning av ersättningsnivån vid personskada inte bör anses vara definitivt avförd ur diskussionen utan att det enligt vår uppfattning finns anledning att återkomma till denna fråga under det fortsatta reformarbetet.

2. beträffande *omprövning av skadestånd*

av herrar Svanström (c), Torwald (c), Olsson i Sundsvall (c), fru Fredgardh (c) och fru Karlsson (c), som anför:

Utskottet har understrukt att, när det gäller omprövning av livränta och engångsbelopp, kravet på väsentlig ändring inte får tas till intäkt för en mycket restriktiv tillämpning. Vi finner angeläget påpeka att kravet på väsentlig ändring inte bara avser den skadelidandes personliga förhållanden utan samtliga de faktorer, som legat till grund för den livränta eller det engångsbelopp som ursprungligen fastställts. Detta innebär exempelvis, att om löneutveckling m. m. för den jämförelsegrupp eller dylikt till vilken den skadelidande hänförts blivit väsentligt gynnsammare än man vid ersättningsens fastställande räknade med, så bör detta grunda rätt till omprövning. Detta är särskilt angeläget, när vederbörande vid skadetillfället nyligen avslutat en utbildning och endast kort tid varit verksam inom ett nytt yrkesområde. Som exempel kan anföras en tidigare hemmafru, som efter reaktiveringskurs fått sin första kanske tillfälliga anställning.

3. beträffande *samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid person-skada*

av herr Hammarberg (s), fru Åsbrink (s), herrar Andersson i Södertälje (s), Olsson i Timrå (s), Gustafsson i Stockholm (s), fru Hjalmarsson (s) och herr Lövenborg (vpk), som anför:

Om en avräkning skall ske för periodisk ersättning från individuell olycksfalls- eller sjukförsäkring kan den gynna en skadevållare på den skadelidandes bekostnad. Ett sådant resultat, som alltså innebär att den skadevållande alltid drar fördel av den skadelidandes förtänksamhet att skaffa sig egen försäkring, kan i vissa fall uppfattas som stötande. Vi anser liksom LO och TCO framhållit i sina remissyttranden att avräkning ibland kan vara obilligt.

I propositionen har föreslagits att hithörande försäkringsförmåner skall kunna avräknas efter skälighet. Meningen är att man i erforderlig mån skall kunna premiera den skadelidandes förtänksamhet genom att helt eller delvis underlåta avräkning.

Även om man alltså enligt propositionens förslag skall kunna underlåta avräkning i många fall, så att man undviker obilliga resultat, talar de skäl vi förut anfört för att man inte nu medger möjlighet att avräkna hithörande förmåner. Vi vill emellertid liksom föredragande statsrådet påpeka att underlåtenheten att avräkna förmånerna ibland kan leda till överkompensation. Det kan under hand finnas anledning att återkomma till denna fråga när skadeståndskommittén har lagt fram sitt slutbetänkande. I propositionen har också förutsickats att avräkningsproblemen då kan komma att tas upp till förnyad prövning.

4. beträffande *omprövningsrätt på grund av ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida*

av herr Hammarberg (s), fru Åsbrink (s), herrar Andersson i Södertälje (s), Olsson i Timrå (s), Israelsson (vpk), Gustafsson i Stockholm (s) och fru Hjalmarsson (s), som anför:

När man inom ramen för det fortsatta reformarbetet överväger frågan om omprövning skall kunna ske på grund av väsentligt ändrade förhållanden på den skadeståndsskyldiges sida, bör man enligt vår mening noga beakta vilka konsekvenser omprövningsregeln kan få för den skadeståndsskyldige. En omprövningsregel av detta slag får inte innebära ett sådant osäkerhetsmoment för den skadeståndsskyldige att hans möjligheter att överblicka sin ekonomiska situation och planera sina framtida utgifter på ett oacceptabelt sätt försvåras. Vi vill också framhålla att den diskuterade omprövningsrätten i många fall kan få direkt obilliga resultat. Detta blir enligt vår mening fallet om t. ex. en studerande, vars skadeståndsskyldighet blivit nedsatt genom jämkning, skulle riskera att varje inkomstökning som han kan uppnå i framtiden leder till att han åläggs att betala ytterligare ska-

destånd. Vi anser mot bakgrund av det nu anförda att utrymmet för en omprövningsmöjlighet av förevarande slag i realiteten är ringa.

5. beträffande barns och ungdoms skadeståndsskyldighet

av herr Börjesson i Falköping (c), som anför:

Det torde förekomma att domstol utdömt skadestånd som följer den dömdes under hela hans återstående levnad. Detta är ett straff, vilket icke kan sägas stämma överens med principerna för humanisering av kriminalvården. När en påföljd utdöms bör största möjliga hänsyn tagas till den dömdes återanpassning i samhället. Exempel kan anföras som ger belägg för att den utdömda påföljden är av den storleksordningen att den dömda resignerar och därmed omöjliggöres en normal livsföring och en meningsfull livstillvaro.

Som framgår av det anförda exemplet i min motion 1975:104 har jag där tagit upp ett konkret fall för att belysa hur orimligt en straffpåföljd kan verka i det enskilda fallet. Här är det fråga om vad ett barn, under lek, gjort sig skyldig till och vars straffsanktioner följer vederbörande så länge denne lever. Jag är medveten om, att som utskottet framhållit jämkning av skadestånd i större utsträckning sker nu än tidigare, likaså att familjer numera i de allra flesta fall har ansvarsförsäkring som skyddar barnen i händelse att det kan bli fråga om vållande av skada för annans liv och egendom.

Med hänsyn härtill anser utskottet att skäl icke föreligger för att tillstyrka en sådan generell tidsbegränsning som jag förordat i motionen. Det skall dock framhållas att vad jag avsåg med nämnda motion var att påtala det förhållandet att det har förekommit att skadeståndspåföljder har utdömts utan hänsyn till jämkningssynpunkten. I det exempel som anfördes i ovan nämnda motion hade starka skäl talat för att skadeståndsansvaret skulle jämkas med hänsyn till att det var fråga om ett barn som var skadevållande.

Även om jag förordat generell tidsbegränsning av livräntan, så ansluter jag mig till de synpunkter som utskottet anført beträffande de begränsningsprinciper som f. n. gäller i fråga om barns skadeståndsansvar.

Däremot anser jag att när det gäller utdömda livräntor, där vederbörande skadevållande erhåller ett alltför hårt straff och när man kan befara att hans återanpassning till en samhällsnorm tillvaro äventyras, då bör samhället övertaga ersättningsansvaret.

Dessa synpunkter har jag härmed velat ge till känna.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sid.

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslagen	3
1. lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	3
2. lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1)	10
3. lag om ändring i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar	12
4. lag om ändring i lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart	13
5. lag om ändring i luftfartslagen (1957:297)	14
6. lag om ändring i lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss	15
7. lag om ändring i lagen (1974:610) om inrikes vägtransport	16
8. lag om ändring i byggningabalken	16
Motionsyrkanden	17
Utskottet	19
Inledning	19
Begränsning av ersättningsnivån vid personskada	22
Omprövning av skadestånd för framtida inkomstförlust	25
Samordning mellan skadestånd och andra förmåner vid personskada	30
Jämkning av oskäligt betungande skadestånd	33
Patientförsäkring	42
Ersättning för skador vållade av intagna på kommunal vårdinrättning	45
Barns och ungdoms skadeståndsskyldighet	47
Jämkning av det allmännas skadeståndsansvar	48
Införande av strikt skadeståndsansvar för arbetsgivare	52
Samordning med de nya trafikskadereglerna	57
Hemställan	57
Reservation	59
Särskilda yttranden	62